

SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM ÁLLAM-ÉS JOGTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
BŰNÜGYI TUDOMÁNYOK TANSZÉK

A szegregáció és a bűncselekmények alakulásával kapcsolatosan felmerülő kérdések kutatása

dr. Bodnár Zsolt
2013. május

Konzulens: Dr. habil. Domokos Andrea
egyetemi docens

A társadalmi és környezeti tényezők hatása a bűncselekmények elkövetésének alakulására

A következőkben azt vizsgálom, hogy a társadalmi és környezeti tényezők milyen összefüggésben állnak a személyiség kialakulásával, és milyen hatással vannak a bűncselekmények elkövetésére.

Az ember társas lény. Ezen megállapításból kiindulva vizsgálom azt, hogy az emberek milyen hatással vannak egymás viselkedésére, erkölcsi, jogi érzékére, ezáltal hogyan formálják egymás viselkedését és személyiségét.

Feltehetjük a kérdést, hogy vajon érvényesül-e a szabad akarat? Ha igen, akkor milyen mértékben? Ha mégsem, akkor melyek azok a körülmények, amelyek érvényesülését akadályozzák?

Vizsgálom azt, hogy vajon dönthet-e egyedül egy személy abban, hogy követ-e el bűncselekményt vagy sem? Vagy van olyan eset, amikor az elkerülhetetlen valamilyen személyiségi jegy vagy társadalmi körülmény miatt?

Kiinduló tézisem Franz von Liszt gondolata, amely szerint „a bűn a tettes személyiségének és az őt a cselekmény pillanatában körülvevő világ sajátos terméke.”¹ Ezen gondolat alapján ahhoz, hogy valaki a bűnelkövetés útját válassza, két körülmény kell, hogy találkozzon: egyrészt az elkövető kialakult személyisége, másrészt az őt körülvevő társadalom negatív hatásai.

Ezek alapján mi, mint egyes emberek, és mint a társadalmat alkotó emberek összessége, hogyan vehetünk részt a bűncselekmények elkövetésének előidézésében, illetve megelőzésében/megakadályozásában?

Alice Miller kutatásai során megállapította, hogy amit gyermekeinkkel teszünk életük első éveiben, tagadhatatlanul visszaüt az egész társadalomra, hogy a pszichózis, a kábítószer-függőség és a kriminalitás nem más, mint a legkorábbi élmények rejtett kifejeződése.²

A Kezdetben volt a nevelés című könyv szerzőjének fenti gondolatai meghatározóak témám szempontjából, mivel nem állít kevesebbet, mint azt, hogy gyermekeink korai rossz nevelésével előidézhetjük, hogy később bűncselekményeket követnek el.

Miller tanulmányának későbbi részében 12 pontban³ összefoglalja a gyermekek traumatizálásának következményeit és azt, hogyan hat mindez a társadalomra. Miller szerint a

¹ KORINEK László: Irányzatok a kriminológiai gondolkodás fejlődésében, 2005

² ALICE Miller: Kezdetben volt a nevelés. PONT Kiadó, Budapest, 2002, 7-8. oldal

³ U.o. 10-12. oldal

gyermeknek személyiségük kibontakoztatásához elengedhetetlen a felnőttek megbecsülése, védelme, szeretete, és segítségnyújtása a becsületes viselkedés elsajátításában. Azonban ha életfontosságú szükségleteik kielégítése helyett őket frusztrálják, verik, büntetik, manipulálják, elhanyagolják, megcsalják anélkül, hogy valaki közbelépne, akkor személyiségük integritása tartósan sérül. Ekkor a gyermekekben egy normális reakció lép fel, például a harag, a fájdalom, de mivel ezeket el kell, hogy nyomja a kíméletlen környezet miatt, támadóit idealizálni kényszerül, és később fiatal kora miatt nem is emlékszik rá pontosan, mit tettek vele. Mégis a düh, a tehetetlenség, a kétségbeesés, a sóvárgás, a szorongás és a fájdalom érzése kifejezésre kell, hogy jusson - vagy úgy, hogy a fiatal a társadalom kárára követ el kriminális cselekményeket, netán népirtást, esetleg romboló, káros hatásoknak veti magát alá magát, mint például az alkoholizmus, prostitúció, öngyilkosság, esetleg valamilyen pszichés betegség vagy kábítószer-függőség alakul ki nála.⁴

A fenti sorokból világosan kiderül, hogy a szülők döntő hatással vannak gyermekük személyiségfejlődésére már a legkorábbi életszakaszokban is. Így előfordulhat, hogy a helytelen neveléssel már a születés után közvetlenül akkora hatást gyakorolnak a még ki nem alakult személyiségre, amelynek következtében gyermekük később akár súlyos bűncselekményeket is elkövet.

Alice Miller - e jelenséget tovább vizsgálva - Katharina Rutschky Fekete pedagógia (1977) című, neveléssel foglalkozó írásokat tartalmazó gyűjteményéből dolgoz fel néhány olyan esetet/technikát, amely a gyermekek életében akkora traumát okoz, hogy életük során a társadalom, vagy önmaguk ellen fordulhatnak. Leírja, hogyan nevelték és nevelhetik ma is azokat a személyeket, akik épp ezért később a bűncselekmények valamely formájában próbálják meg a régi, már elfeledettnek vélt fájdalmaikat, félelmüket kifejezni. Felhoz továbbá néhány példát arra nézve is, hogy Rutschky szerint miért helyes és méltányos megverni a gyermeket a konokság vétségéért, aki úgy gondolja, ha a gyermek sír, hogy dacoljon, vagy ha kárt okoz, hogy bosszantson, akkor sújtsa rá a bot. Rutschky szerint a makacsság nem más, mint a szülőkel szembeni hadüzenet, a fiúk meg akarják fosztani az apákat a hatalmuktól, és ez felhatalmazza a szülőket arra, hogy addig üssék gyermeküket, amíg sírva bocsánatot nem kér, és ellenkezését fel nem adja.⁵

A fekete pedagógiáról szóló fejezetben még számtalan példát olvashatunk arról, hogyan lehet egy gyereket fizikai és/vagy lelki terrorral bántani, megalázni, és kegyetlen

⁴ U.o. 20. o.

⁵ U.o. 55. o.

módszerekkel nevelni. Miller kijelenti, hogy a fekete pedagógiának napjainkban is temérdek áldozata van, akik később az elkövetők szerepét fogják választani.

Most tekintsük át, hogy a fentiekben leírt következtetések hogyan valósulnak meg a valóságban! A szerző három olyan esetet dolgoz fel könyvében, amelyben a gyermekeket a fekete pedagógia jegyében nevelték, és e nevelés következménye felnőtt korban társadalmakat rengetett meg, életüket tett tönkre és vett el.

A három eset közül a mindenki által ismert Adolf Hitlerrel kapcsolatos gondolatokat ismertetem. Hitler személye mindnyájunk előtt ismert, cselekményeinek hatását még ma sem feledik el sokan és talán nem is fogják. Most vegyük górcső alá gyermekkorának egyes epizódjait, neveltetésének fő vonásait! Tekintsük át, milyen kapcsolat állhatott fenn gyermekora és felnőttkori viselkedése között!

Először Hitler apjához fűződő kapcsolatát vizsgálom. Alois Hitler sorsát többszörös szegény nyomata nehezítette: szegénység, törvénytelen születés, 5 éves korában elszakadás a szüleitől, és egy híresztelés, amely szerint zsidó vér folyik ereiben. Tizenhárom évesen Bécsbe ment cipészinásnak, később mégis elhatározta, hogy felhagy a mesterséggel, és belép az osztrák vámszolgálatba. Gyorsan haladt előre, és végül, mint vámhivatali főtitst, a képzettségének megfelelő legmagasabb szóba jöhető rangosztályt érte el.

Klára, Adolf Hitler anyja tizenhat éves korában költözött Alois nagybátyja házába, hogy annak beteg feleségét és két gyermekét gondozza. Itt a ház ura később, még felesége halála előtt teherbe ejtette. Huszonnégy éves korában feleségül ment az akkor negyvennyolc éves Aloishoz. Klárának született 3 gyermeke, mielőtt Adolf világra jött, ám őket diftéria miatt egy hónap leforgása alatt elvesztette.

A dokumentumokból, melyekből Miller dolgozott, hiteles képet alkothatunk arról a légkörről, amelyben Hitler élt. Családját, amelyben felnőtt, a totális rendszer prototípusaként jellemezhetjük. Az apa volt a család egyetlen, vitathatatlan, gyakran brutális uralkodója, a feleség és a gyerekek akaratának, hangulatának és szeszélyeinek alávetve éltek, a megalázásokat és igazságtalanságokat zokszó nélkül és hálásan kellett fogadniuk.

A dokumentumokból kiderül az is, hogy Adolfot apja minden nap keményen megverte, ha magához akarta rendelni, akkor füttyel jelezte fiának, hogy jelenjen meg. Alois a gyermekkori megaláztatásokból származó vak dühét újra meg újra a fián verte le. Nyilvánvalóan kényszer alatt állt, hogy gyermekkorának megaláztatásait és fájdalmát saját gyermekének adja tovább. A gyermek Adolf számára biztosítva volt az ütlegek állandósága. Bármit tehetett, nem volt befolyása a napi verésre. Csak a fájdalom, vagyis önmaga tagadása és annak agresszorral való

azonosítása maradt számára. Senki sem tudott segíteni rajta, még az anyja sem, aki maga is veszélybe kerülhetett.

A következő eset jól tükrözi Adolf Hitler helyzetét. Amikor tizenegy éves volt, három társával kétségbeesetten szökést kísérelt meg hazulról, hogy egy saját készítésű tutajon a folyón lecsurogva meneküljön meg az apai erőszaktól. A menekülés pusztá gondolata miatt csaknem agyonverte apja.

A pszichológus párhuzamot állít fel Hitler gyermekkorára és a zsidó nép kiszolgáltatott helyzete közt. Adolf a sok fájdalomban, megaláztatásban megélt élményeit áttranszformálta a zsidó népre, így tudta áttörni elszigeteltségét. Ezért a zsidó nép lett mindazon gonosz és megvetendő tulajdonságok hordozója, amit Adolf apján valaha is megfigyelt. Mivel apja minden nap megverte, megalázta, ezért neki sem lett sosem elege a zsidó nép bántalmazásából, megöletéséből. Ezt bizonyítja, hogy végrendeletében azt írta, hogy a zsidóság maradványát is ki kell irtani, annak ellenére, hogy egyébként is körülbelül hat millió zsidó haláláért volt felelős.⁶

A fent leírtak célja nem felmentést adni az elkövetett szörnyű bűnök miatti felelősségre vonás alól, csupán rávilágítani arra, hogy a kegyetlen nevelésnek milyen következményei lehetnek. Természetesen nem minden gyötrelmet megélt gyermekből lesz ilyen tragikus cselekményeket elkövető személyiség, de fel kell ismernünk, hogy a szülőknek hatalmas felelőssége van a nevelésben.

Valószínű, hogy napjainkban is számtalan áldozata van a fekete pedagógiának, akik áldozatból elkövetőkké válhatnak. Társadalmunk számára hatalmas feladat és nagy felelősség az, hogy a gyermekeket testi-lelki erőszaktól mentesen neveljük fel, és mind a családban, mind a tágabb nevelésben fontos alapelv, hogy a fiatalok személyiségének kialakulása a lehető legideálisabb legyen, hogy elkerüljék a későbbi sorsszerű elkövetővé válást.

A következőkben áttekintem társadalmunk egyik fő információforrását, és megvizsgálom, hogy milyen összefüggés állhat fenn a média és a bűnözés között, továbbá azt, hogy a médiának milyen szerepe lehet a törvénysértő cselekmények előidézésében. Vajon hogyan és milyen irányban befolyásolja a média jogi, társadalmi, és erkölcsi attitűdünket? A következőkben nagy figyelmet fordítok a média egyik elterjedt és fontos közegének, a televíziónak, amely napjainkra pótszülői szerepbe vagy rosszabb esetben a szülők helyettesítőjévé lépett elő.

⁶ U.o. 60-72. o.

A következőkben megvizsgálom, hogy Lajtár István milyen tudományos következtetéseket vont le a kiskorúak devianciája és a média összefüggéseivel kapcsolatban.

Magyarország ma már szinte valamennyi háztartásában van a rádió, televízió, és internet, a legtöbb család két-három tévékészülékkel rendelkezik, gyakran még a gyermekszobában is működik televízió. A média népszerűségének titka, hogy közvetlenül házhoz szállítja a mindennapi világot. Ezáltal világképünk, szokásaink, ízlésünk alakításában igen nagy szerepet játszik, vélemény – életstílus formáló hatása nem vitatható. Lajtár István kiemeli, hogy különösen igaz ez a gyermek-és fiatalok számára, azaz a kiskorúakra nézve, akiknek a világ megismerése iránti igénye, tudásvágya, információéhsége óriási.

A médiának azonban sötét oldala is van. A kiskorúak ugyanis még nem képesek a televízióban látottak megszürésére, mert még nincs kellő tapasztalatuk és nem áll rendelkezésükre kellő ismeret. Életkoruknál fogva nem tudnak kellő különbséget tenni a mese, a látványkeltés és a valóság között. Ezért kijelenthetjük, hogy a gyermekek szocializációjára a média által közvetített negatív értékek, példák, az agresszió, a pornográfia, az ártó élvezeti cikkek reklámozása olyan nagyfokú káros hatással van, amit még a megfelelő szülői és tanári nevelés sem tud megfelelően ellensúlyozni, ezért hatalmas veszélyforrást jelent a kiskorúak személyiségfejlődésére és értékválasztására nézve.

Most következzen annak áttekintése, miért is van negatív hatása a médiának a gyermekek devianciájára! A kiskorúak bűnözésében egyértelműen tapasztalhatóak kedvezőtlen jelenségek, mind a mennyiségi változás, mind a szerkezeti összetétel kapcsán. 2005-ben a statisztikai adatok szerint 17,7 %-kal emelkedett a fiatalok, 11,6%-kal pedig a nem büntethető gyermekkorú elkövetők száma, de voltak az országban olyan megyék, amelyekben a növekedés értéke ezt az átlagot kétszeresen is meghaladta. A társas elkövetési mód és a vagyon elleni bűncselekmények dominanciája figyelhető meg. Egyre gyakrabban tapasztalható az indokolatlanul durva, erőszakos elkövetés, mind a dolog, mind a személy elleni erőszakkal kapcsolatban.

A rablások között több fegyveres elkövetés is megfigyelhető, sőt, arra is volt példa, hogy a fiatalok elkövető szándéka, miután a sértett értékeit erőszakkal elvette, a sértett emberi méltóságának megalázására is irányult.

Az életellenes és a többi erőszakos cselekményt többször a nagyfokú agresszivitás, a kegyetlen végrehajtási mód, a durvaság, a motiváció hiánya jellemzi, a tettesek egyre gyakrabban rendkívüli elvetemültséget, brutalitást tanúsítanak. Amikor ilyen sajnálatos eset történik, akkor a média nagy nyilvánoságot biztosít a bűncselekmények közlésére, viszont felelőssége nem szokott felmerülni annak ellenére sem, hogy az esetek meghatározott

százalékában legalább közvetett módon tetten érhető, mivel közvetlenül a családokhoz viszi az erőszakot, ezáltal hétköznappivá, megszokottá, áruvá, tömegméretű fogyasztási terméké teszi azt.

A gyerekek akarva-akaratlanul a felnőtteknek szánt tartalmú műsorok nézőivé válnak, ezáltal betekintenek egy olyan világba, ahol az erőszak gyakran erkölcsileg dicséretes tetteként a konfliktuskezelés egyetlen üdvözítő és hatékony módja, továbbá elmosódik a határ a pozitív és negatív hős között.

A gyermekeknek készített rajz-és mesefilmek is óriási változásokon mentek keresztül, bennük egyre több harci és erőszakos jelenetet figyelhetünk meg. Az agresszió elfogadott, megengedett, mulatságos, szórakoztató és következmények nélkülivé vált. Miután ezek tartalma az érzelmeken keresztül hat, ezért az ilyen típusú animációk sem mentesek a gyermekek személyiségét károsító hatásoktól. Ez előidézheti a kiskorúaknál, hogy ne ismerjék fel a határt a diákcsíny és a bűncselekmény között, hogy jó „heccnek” tartsák az egyes cselekmények végrehajtását, és ne számoljanak következményeivel, várható szankcióival.⁷

A következőkben a fenti következtetések tükrében vizsgálók néhány valóságban megtörtént bűncselekményt. A sajtóbeszámolók hatására világossá vált, hogy egy-egy labilisabb személyiségű bűnelkövető számára követendő példává vált valamely konkrét sorozat főszereplője. Számos elkövetett bűncselekmény - még gyilkosság is - a televíziós képsorokkal megegyező másolatnak bizonyult.

Egy konkrét példa:

A Doomsday Flight című filmben - melyet az NBC 1966-ban vetített - a zsaroló bombát helyez el egy repülőgép fedélzetén és ötszázezer dolláros váltságdíjat kér a légitársaságtól az utasok és a személyzet életéért cserébe. Az első bombariadóra már a film vége előtt sor került, a következő napokban pedig több mint húsz hasonló zsarolási eset történt az USA-ban.

A film vetítése előtt a pilóták szakszervezete ellenezte azt, attól tartva, hogy a moziban bemutatott fikció hasonló cselekedeteket vált majd ki a valóságban is. Félelmeik teljes egészében beigazolódtak. Két évvel később az ausztrál televízió is bemutatta ezt a filmet, hasonló drámai következményekkel.⁸ A televízió által közvetített egyetlen, agresszív cselekmények tehát valóra válhatnak, ahogy a fenti példákból is láthattuk.

⁷ DR. LAJTÁR István: A kiskorúak devianciája és a média összefüggései. A média hatása a gyermekekre és fiatalokorra. III. Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesület, 2006, 114-116. o

⁸ MARCEL Frydman: Televízió és agresszió. Pont Kiadó, Budapest, 1999, 11-12. o.

Most néhány mondat erejéig foglalkozunk a média egy másik jelentős területét alkotó internet, és azzal szoros összefüggésben a számítógép hatásaival! Napjainkra a számítógépek, telefonok számos formában megjelennek a családoknál, ahol nem ritka, hogy a gyermekek, fiatalok profin kezelik a gépeket, amiket a szülők nagy részben alig ismernek. Vajon hova vezet a gyermekeknél, fiataloknál az ellenőrizetlen tudás felhasználása? Ezt szemlélteti tanulmányában Lajtár István.

A kiskorúakat érintően ez a terület két szempontból is jelentőséggel bír. Egyrészt, a gyermekek, fiatalok a számítógépet nemegyszer arra használják, hogy segítségével bűncselekményt kövessenek el, számlákat, okiratokat hamisítsanak, ezek készítésére alkalmas programokat fejlesszenek ki, jogtalanul megszerzett jelszavak felhasználásával számítógépes rendszerekbe lépjenek be, esetenként közérdekű üzemenként működő internetszolgáltatók tevékenységét megbénítsák.

Másrészt, azzal a veszéllyel is számolni kell, hogy elérhetővé teszi negatív tartalmú információk megismerését is a gyermekek és a fiatalok számára. A pornográfia és még számos többféle olyan káros információ is fenyegeti őket, mint például az agresszív tartalmú weboldalak, és különböző, egészségre ártalmas anyagokat reklámozó, fagyűlölő, uszító jellegű írások.⁹

A gyermekek, fiatalok számítanak a legveszélyeztetettebb korosztálynak, mivel a világ megismerési szándékuk, kíváncsiságuk hatalmas, és ahogy láthattuk, megvan a lehetőségük, tudásuk arra, hogy a világról, környezetükről többek között a televíziós, internetes csatornákon keresztül ismereteket szerezzenek. Gyakran azonban olyan tartalmú anyagokat kapnak/találnak, amelyek negatív irányban befolyásolhatják világnézetüket, gondolataikat, és ezáltal cselekedeteiket, amelyek akár bűncselekményekké is válhatnak.

A következőkben tekintsük át a Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztályának 2012-es tájékoztatóját, amelyben pontos számadatokat közöl a 2011-es évvel kapcsolatban a gyermekkorúak és a fiatalok bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről.

2011-ben a 112.895 ismertté vált bűnelkövetőből 11.034 fiatalok (9,77%), 2.714 gyermekkorú volt.¹⁰

Ha bűncselekménycsoportok szerint vizsgáljuk a statisztikát, megfigyelhetjük, hogy ugyanebben az évben a gyermekkorúak által elkövetett 2.714 esetből 1.661 (61,20%) vagyon elleni bűncselekmény, így elsősorban lopás, betöréses lopás, és rablás volt. Jelentős volt még

⁹ DR. LAJTÁR István: i.m. 117.o.

¹⁰ Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalok bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről (2012), <http://www.mklu.hu/repository/mkudok7746.pdf>, 11. o. (letöltés ideje: 2013.03.15.)

ugyanakkor a közrend elleni (elsősorban garázdaság) és a személy elleni bűncselekmények elkövetési száma is esetükben. 2011-ben 347 esetben követett el gyermekkorú személy elleni bűncselekményt, ezen a kategórián belül elsősorban a szándékos testi sértések száma volt magas (8,47%).¹¹

Ugyanezeket a kategóriákat tekintve a fiatalkorúaknál, az adatok még riasztóbb képet festenek. 2011-ben az összes ismert vált bűnelkövető 9,77%-a fiatalkorú volt (összesen 11.034 fő). Ők elsősorban – a gyermekkorúakhoz hasonlóan – vagyon elleni bűncselekményeket követtek el (5.942 esetben), de a fiatalkorúak körében a közrend és személy elleni bűncselekmények száma is igen magas volt. 13 esetben (0,12%) fiatalkorú követett el szándékos emberölést, 723 esetben (6,55%) szándékos testi sértést.¹²

A következő részben megvizsgálom és elemzek két olyan anyagot, amely a bűncselekmények elkövetésével gyakran kapcsolatban hozható, nevezetesen a kábítószer és az alkoholt. Ezek hatása indokolta azt, hogy a büntetőjog is külön figyelmet fordítson rájuk, és szabályozza azok bűncselekményekkel kapcsolatos kérdéseit.

Amikor a büntetőjog az alkohol és drog felé fordult, arra kellett választ találnia, a hozzájuk kapcsolódó egyes jelenségek sértettek vagy veszélyeztettek-e valamilyen, a büntetőjog rendszerében már védetté nyilvánított jogi tárgyat, és hogy szükséges-e új jogi tárgy bevezetése. Ahhoz, hogy erre választ tudjon adni a jogtudomány, ezen anyagok hatásaiból kellett kiindulni.

Az alkohol és a kábítószeres közös jellemzője, hogy használatuk az emberi tudatot befolyásolja. Ez a befolyásolás a központi idegrendszer működését változtatja meg, és időszakosan, nem kizárhatóan véglegesen kihathat az agyi működésre, az érzékelésre, észlelésre, a helyzetértékelésre, a helyzetekre adott válaszokra is. Ezáltal azt eredményezi, hogy a kívülálló számára az alkohol vagy drog hatása alatt állók a megszokottól eltérő magatartásformákat produkálnak, mivel az ingerek mesterségesen módosulnak és az arra adott reakciók jelentékenyen eltérhetnek az általában elvártaktól. Természetesen ez az eltérő magatartás, viselkedés önmagában, izoláltan jelentkezve, nem lehet értékítélet tárgya. Ha viszont különböző társas, társadalmi viszonyokban jelenik meg, és a másik ember vagy a társadalom jogilag védett érdekének a sérelmével, illetve veszélyeztetésével jár/járhat, a büntetőjog nem maradhat tétlen vele szemben.¹³

¹¹ U.o. 15. o.

¹² U.o. 24. o.

¹³ DR. FÜLÖP Ágnes, DR. GRÁD András, DR. MÜLLER Mária: Droggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények. HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft, Budapest 2000, 29-30. o.

Így amikor azokat a társadalmi és környezeti tényezőket vizsgálom, amelyek hatással vannak a bűncselekmények elkövetésére, akkor vizsgálnom kell e két tényező hatásait is. Ezt két szempontból is meg kell tennem, egyrészt vizsgálnom kell az alkohol és drogfogyasztás szabályozását a Büntető Törvénykönyvben, azt, hogyan és miért szabályozza a törvénykönyv ezeknek a szereknek fogyasztását önmagában megvalósuló bűncselekményekként. Másik szempontból azt, hogyan és milyen módon van hatással az alkoholos és kábítószeres befolyásoltság vagy ezen anyagok megszerzése a bűncselekmények kiváltásának és elkövetésének katalizátoraként.

Az önhibából eredő ittas vagy bódult állapotot Büntető Törvénykönyvünk¹⁴ (a továbbiakban: Btk.) rendszertanilag a IV. fejezetben, a büntethetőséget kizáró vagy korlátozó okok keretében A kóros elmeállapot cím alatt szabályozza. A 17-18. § mondja ki a következőket:

„17. § (1) Nem büntethető, aki a büntetendő cselekményt az elmeműködés olyan kóros állapotában követi el, amely képtelenné teszi cselekménye következményeinek a felismerésére, vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.

(2) A büntetés korlátlanul enyhíthető, ha az elmeműködés kóros állapota az elkövetőt korlátozza a bűncselekmény következményeinek a felismerésében, vagy abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjen.

18. § A 17. § nem alkalmazható arra, aki a bűncselekményt önhibájából eredő ittas vagy bódult állapotban követi el.”

A fenti szakaszokból világosan láthatjuk, hogy a jogalkotó kizárja a büntethetőség köréből azokat az eseteket, amikor az elkövető képtelen cselekménye következményeinek felismerésére vagy arra, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék az elmeműködés kóros állapota miatt. A fentiek alól kivételt képeznek a 18. §-ban meghatározott elkövetők, akik cselekményüket önhibájukból eredő ittas vagy bódult állapotban követik el.

Ezzel kapcsolatban a következőket fogalmazza meg a Droggal és alkohollal összefüggő bűncselekmények című könyv. Ha valaki bűncselekményt követ el ittas vagy bódult állapotban, az többlet szankcióval jár, mivel ezen anyagok vonatkozásában vitán felüli az álláspont, hogy a büntetőjognak nem szabad közömbösnek lennie aziránt, hogy ezen anyagok hatására az ember könnyebben vállalkozik büntetendő cselekmény/cselekmények elkövetésére, mivel az elkövető ilyen irányú döntését elősegíti azzal, hogy kritikai érzéke

¹⁴ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

deformálódik, helyzet-felismerési képessége lassúbbá válik, a környező világról alkotott képe átalakul.

Ezért szükséges, hogy különbséget tegyünk tiszta tudattal és valamely szer által befolyásolt tudattal elkövetett bűncselekmény vizsgálatakor, mert az elméletnek egymás mellett kellett alkalmaznia azt, hogy az elkövető javára értékelje, ha a bűncselekményt kóros elmeállapotban és terhére rója, ha alkoholos vagy bódult állapotban követi el.¹⁵

Miután röviden elemeztem a Btk. Általános Részének alkohollal és a kábítószerekkel kapcsolatos rendelkezéseit, tekintsük át a különös részi tényállásokat is!

Ahogy a fentiekben már kiemelttem, az alkohol és a kábítószer nagy hatással vannak az ember adott szituációban tanúsított reakcióira, gondolkodására, és viselkedésére is. Ezért a jogalkotó szükségesnek látta, hogy az alkohollal és a kábítószerrel összefüggő tényállásokat a különös részben is szabályozza.

Először tekintsük át a Btk. XXII. fejezetében szabályozott járművezetés ittas, illetve bódult állapotban tényállását!

„Járművezetés ittas állapotban

236. § (1) Aki ittas állapotban vasúti vagy légi járművet, gépi meghajtású úszólétesítményt vagy közúton, illetve közforgalom elől el nem zárt magánúton gépi meghajtású járművet vezet, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt

a) három évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény súlyos testi sértést,

b) egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény maradandó fogyatékoságot, súlyos egészségromlást vagy tömegszerencsétlenséget,

c) két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény halált

d) öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény kettőnél több ember halálát okozza, vagy halálos tömegszerencsétlenséget okoz.

(3) Aki ittas állapotban nem gépi meghajtású úszólétesítmény vagy közúton, illetve közforgalom elől el nem zárt magánúton nem gépi meghajtású jármű vezetésével a (2) bekezdésben meghatározott következményt idézi elő, az ott tett megkülönböztetés szerint büntetendő.

Járművezetés bódult állapotban

237. § (1) Aki a szeszes ital fogyasztásából származó alkohol kivételével vezetési képességre hátrányosan ható szer befolyása alatt vasúti vagy légi járművet, gépi meghajtású

¹⁵ DR. FÜLÖP Ágnes, DR. GRÁD András, DR. MÜLLER Mária: i.m. 37. o.

úszólétesítményt vagy közúton, illetve közforgalom elől el nem zárt magánúton gépi meghajtású járművet vezet, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) A büntetés büntett miatt

a) három évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény súlyos testi sértést,

b) egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény maradandó fogyatékossgot, súlyos egészségromlást vagy tömegszerencsétlenséget,

c) két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény halált,

d) öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztés, ha a bűncselekmény kettőnél több ember halálát okozza, vagy halálos tömegszerencsétlenséget okoz.

(3) Aki a szeszes ital fogyasztásából származó alkohol kivételével vezetési képességre hátrányosan ható szer befolyása alatt nem gépi meghajtású úszólétesítmény, vagy közúton, illetve közforgalom elől el nem zárt magánúton nem gépi meghajtású jármű vezetésével a (2) bekezdésben meghatározott következményt idézi elő, az ott tett megkülönböztetés szerint büntetendő.”¹⁶

A következőkben választ adok arra a kérdésre, hogy miért fontos bűncselekménnyé nyilvánítani a fenti tényállásokat.

A járművezetés, függetlenül attól, hogy milyen közegben (közúton, vízen vagy levegőben) történik, fokozott veszéllyel járó tevékenység. A járművek sebességéből, tömegéből adódóan hatalmas energiák képződnek, amelyek közelében emberek vannak, és ha e nagy energiák találkoznak, környezetüket jelentős mértékben átalakítják. Azoknak az embereknek, akik ezen energiákkal találkoznak, testi épsége, élete veszélybe kerül.

Ennek ellenére a közlekedésre szükségünk van, így az általa biztosított előnyökért vállalni kell a kockázatokat, nevezetesen azt, hogy akár az emberek élete, testi épsége, vagyona is veszélybe kerülhet. Így a fenti szabályoknak az a fő célja, hogy a sérelmek lehetőségeinek és ezen keresztül tényleges számának minimálisra csökkentése megtörténjen. Ezt az adott terület foglalkozási szabályainak megalkotásával valósítja meg a jogalkotó. „A közlekedés foglalkozási szabályait a KRESZ határozza meg.”¹⁷ A szabályok betartásához, és ez által a biztonságos közlekedéshez elengedhetetlen, hogy a járművezetők „fizikai és szellemi teljesítőképességük birtokában vegyenek részt a közlekedésben.”¹⁸

Ahogy már írtam, az alkohol és drog hatását a központi idegrendszerre fejt ki. Így „kijelenthetjük, hogy ezek a szerek általánosságban hátrányosan befolyásolják azokat a

¹⁶ 2012. évi C. törvény

¹⁷ DR. FÜLÖP Ágnes, DR. GRÁD András, DR. MÜLLER Mária: i.m. 66. o.

¹⁸ U.o. 66. o.

képességeket, készségeket, amelyekre a közlekedés során szükség van, és hátrányosan alakíthatják az ember személyiségét, ami pedig a közlekedési helyzetekhez kapcsolódó döntési folyamatok szempontjából meghatározó.”¹⁹ Következtesnek kell tehát tekintenünk, hogy a büntetőjog tilalmazza azt, „hogy a vezetők a közlekedésben alkoholtól vagy kábítószerrel befolyásolt állapotban vegyenek részt.”²⁰ Ennek keretében olyan tényállást alkot, ahol már maga a közlekedésben alkoholtól vagy kábítószerrel befolyásolt állapotban történő részvétel is bűncselekménynek számít. Ha pedig „az ilyen állapotban lévő gépjárművezető olyan közlekedési balesetet okoz, amelyben más legalább súlyosan megsérül, a sérülés mértékétől, illetve bizonyos körülmények között a sérültek számától is függően, a közlekedési bűncselekmények legsúlyosabban büntetendő alakzatát valósítja meg.”²¹

A következőkben egy rövid áttekintését nyújtom a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményeknek, arra a kérdésre keresve a választ, hogy a Btk. Különös Részében milyen típusú cselekményeket és miért pönalizál a jogalkotó.

A Btk. rendszertanilag a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekményeket a XVI. fejezet (közrend elleni bűncselekmények), ezen belül is a IV. cím (A közegészség elleni bűncselekmények) alatt a Visszaélés kábítószerrel cím alatt tartalmazza (282-283/B tényállások). Csupán érintve a fő csoportosításokat, „három önállóan elkülönülő elkövetési forma: a termelői típusú, a forgalmazói típusú magatartások és a fogyasztás. A hozzájuk kapcsolódó további magatartástípusok: a fizikai bűncselekmény egyik formája és az előkészület szubjektív formái.”²²

Ahogy a fentiekből kiderül, a büntetőpolitika a kábítószerrel kapcsolatosan a lehető legteljesebb szabályozás elvét követi. Ennek két nyomós indoka is van. Egyrészt, az emberek egészségi állapotára súlyos negatív hatása van a kábítószernek, fogyasztásuk például károsítja az idegrendszert, pszichikai függést okozhat, és nem ritkán halálhoz is vezethet. Másrészt, a kábítószerre egy hatalmas, kontinenseken átívelő, kiterjedt bünszervezetek által átszőtt piac is épül.

Az alábbiakban e két szer következményeként, és hatása alatt elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatos összefüggéseket kutatom.

A Kábítószer és Kábítószer függőség Európai Megfigyelőközpontjának tájékoztatója azokat a különböző bűncselekmény-típusokat járja körül, amelyek a kábítószerrel összefüggő bűnözés általános címszava alá tartozhatnak. Fontos tudni, hogy az átlag populációval

¹⁹ U.o. 66. o.

²⁰ U.o. 66. o.

²¹ U.o. 67. o.

²² U.o. 64. o.

összehasonlítva, a bűnelkövetők körében magas a kábítószer fogyasztók száma, illetve a fogyasztók gyakran követnek el bűncselekményeket.

A kábítószeres és a bűnözés közötti összefüggéseket azonban sem egyszerűnek, sem lineárisnak nem tekinthetjük. Nem is egyetemes: sok visszaeső bűnelkövető nem érintett a kábítószer-használatban, a függő kábítószer-fogyasztók közül pedig sokan semmilyen bűncselekményt nem követnek el. Mégis, ha a kábítószerfüggés kialakul, az bűnözéshez vagy a kábítószer piachoz való fokozott részvételhez vezethet.

A bűncselekmények elkövetése és a kábítószer-használat között ilyenformán egymást kölcsönösen erősítő kapcsolat állhat fenn, amelynek értelmében a deviáns bűnözői szubkultúrában részt vevők fokozottan ki vannak téve a kábítószer problémák kialakulásának, a kábítószer-problémákkal küzdőket pedig jobban fenyegeti a bűncselekményekben való részvétel veszélye.

A „kábítószerrel összefüggő bűnözés” kifejezés alá az alábbi bűncselekmények négy típusát sorolja a tájékoztató:

- (A) Pszichofarmakológiai bűncselekmények
- (B) Gazdasági kényszerből elkövetett bűncselekmények
- (C) Szervezett bűnözés
- (D) Kábítószerrel kapcsolatos törvénytörések

Az (A) ponthoz tartoznak azok a bűncselekmények, amelyeket pszichoaktív anyag hatása alatt, az anyag akut vagy krónikus használata következtében követnek el. Ezen anyagok alkalmi vagy tartós használata agressziót és erőszakos cselekményeket eredményezhet azáltal, hogy a következő hatásai lehetnek: ingerlékenység, félelem/paranoia, a gátlások hiánya, drasztikus hangulatváltozások, és csökkent ítélőképesség, amelyek bármelyike bűnöző magatartáshoz vezethet.

Fontos, hogy azokat a bűncselekményeket is ehhez a kategóriához soroljuk, amelyeket az áldozat saját kábítószer használata váltott ki, például a pszichoaktív anyagok hatása alatt lévő ember sérelmére elkövetett szexuális zaklatások, illetve az olyan rablások vagy támadások, amelyeket az áldozat cselekvőképességének kábítószer használatból eredő hiánya tesz lehetővé.

Az eddigi kutatások sok esetben alátámasztják azt a nézetet, miszerint a pszichofarmakológiailag kiváltott bűncselekmények, különösen az erőszakos cselekmények között szoros kapcsolat van.

A (B) pont alatt a következők értendők:

A drága drogok valamelyikétől való függés oda vezethet, hogy a használók a drogok megszerzéséért kényszerből bűncselekményeket követnek el. Ilyenek például a kábítószer árusítás vagy a prostitúció, illetve ide tartoznak a nyereségvágyból elkövetett bűncselekmények, a bolti lopás, rablás, betörés - az ilyen elkövetők olykor a fizetséget is kábítószerben kapják.

A (C) pont ismérvei a következők:

Itt leginkább az illegális kábítószerpiacok működtetésén belül fellépő szervezett bűnözéssel kapcsolatos tevékenységek, a kábítószer kínálat, elosztás és használat keretében elkövetett erőszakos cselekmények jellemzők (pl. tettlegesség, emberölés). Itt az erőszakot, mint stratégiát különféle helyzetekben vetik be, például területi vitákban a csalásért kirótt büntetésben, a tartozás behajtásában, illetve a rendőrséggel való összecsapásokban. Az erőszak átható jelenléte a kábítószer piacokon növelheti annak valószínűségét, hogy a kábítószer-használók erőszakos cselekmények elkövetőivé vagy áldozataivá válnak.

Most tekintsük meg a (D) ponthoz tartozó magyarázatot! Ide tartozik a kábítószerrel kapcsolatos jogszabályok megsértése, amelybe beletartozhatnak a kábítószer törvények megsértései (kábítószer használat, birtoklás, termesztés, előállítás, behozatal és kereskedelem), de más kapcsolódó büntetendő cselekmények is, mint például a pénzmosás. és a kábítószeres vezetés is.

Ez a kategória látszólag a kábítószeres és a bűnözés közötti kapcsolat lényegét tekintve különbözik az A, B, C pontokban tárgyaltaktól: ebben az esetben a kábítószeres és a bűnözés között a törvényben szereplő meghatározás teremt kapcsolatot, nem az, hogy az egyik viselkedés bármilyen hatással van a másikra.

Nagyon fontos e kábítószeres illegális helyzetét is figyelembe venni, mivel ez a tényező is szerepet játszik a kábítószerpiacon mutató erőszakos cselekményekben, és a kábítószerárak emelkedése révén súlyosbíthatja a gazdasági indítékú bűncselekményeket.²³

Most röviden tekintsük át, hogy milyen összefüggés van az alkohol-fogyasztás és a bűncselekmények elkövetése között! Számos bizonyíték áll rendelkezésünkre arra vonatkozóan, hogy az alkohol-fogyasztás és az erőszakos bűncselekmények elkövetése között lineáris

²³ Célpontban a kábítószer – A Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontjának tájékoztató kiadványa, 2007/2. szám, <http://www.emcdda.europa.eu> (letöltés időpontja: 2013.03.17)

összefüggés áll fenn. A lerészegedések gyakorisága növeli az erőszakos cselekményekben való aktív vagy passzív részvétel kockázatát. Azokban az országokban, ahol az alkoholfogyasztás gyakori részegség formájában ölt testet, ott a populációs kutatások is kimutatták, hogy összefüggés áll fenn az egy főre eső alkohol-fogyasztás emelkedése és az erőszakos cselekmények elkövetése között.

A bűnüldözési statisztikák jól mutatják az alkohol-fogyasztással összefüggő jogellenes cselekmények magas számát. Az OLEF 2003-as adatai is alátámasztják az alkohol-fogyasztás káros hatásait. A felmérés során a megkérdezett férfiak 18,9%-a (fiataloknál a megkérdezettek 20%-a) számolt be alkohol-fogyasztásból eredő egyszeri vitáról, veszekedésről, 5,4%-a tettlegességről, és további jelentős részük sérülésről vagy anyagi természetű kárról az adatfelvételt megelőző egy éves időszakból.

A magyar statisztikát tekintve, az ENYÜBS 2007-es adatai szerint az adott évben ismertté vált 116.161 elkövetőből 21.345 esetben (18,3%) az alkohol-fogyasztás és a bűncselekmény elkövetése között közvetlen okozati kapcsolat állt fenn.²⁴

Az alábbi részben egy olyan jelenséget vizsgálok, amely a társadalom egészét érinti/érintheti, nevezetesen a szegénységet, és ezzel összefüggésben a bűnözés alakulását is. E témakörhöz Póczik Szilveszter tanulmányát használom fel.

A szegénység sajnálatos módon gazdag és változatos formavilágban jelenik meg, a 19-20. század folyamán az irodalomban feltűnnek a szegénységben élő gyermek vagy felnőtt hősök, akik ezer szállal kötődnek társadalmi mikrokozmoszukhoz, nincstelenségükben, csábításoknak kitéve is tíz körömmel ragaszkodnak erkölcsi tisztaságukhoz.

Ezzel szemben, ha napjainkban betekintünk valamilyen módon a szegénység legmélyebb bugyraiba, már csak antihősöket láthatunk, akik kifosztottak, fenyegetettek, az agresszió, gonoszság, megaláztatás célpontjai, és szinte törvényszerűen és kényszerűen válnak maguk is gonosszá, agresszívvé, fenyegetővé, erőszaktevővé, mások kifosztóivá.

Van egy általános fogalom, amely szerint szegény az, aki nem tudja fedezni a lakhatáshoz, a szükséges élelmiszerhez, gyógyszerhez, közlekedéshez és ruházkodáshoz szükséges költségeket, és ehhez képest is van egy abszolút szegénységnek nevezett kategória, ahol a létfenntartáshoz szükséges javak is elérhetlenné válnak.

Sajnálatos módon hazánkban a szegénység 1980 és 2000 között legalább háromszorosára nőtt, ma már minden harmadik magyar embert érint. A szegények 40–60%-a cigány.

²⁴ Alkohol-politika és-stratégia 2009 (tervezet): <http://www.eum.hu/egeszsegpolitika/konceptciok-vitaanyagok/alkohol-politika>, 25-26. oldal (letöltés ideje: 2013. március 15.)

Ha megvizsgáljuk a mélyszegénységbe süllyedt vagy süllyesztett csoportok körében a bűncselekmények elkövetésének általánosságait, akkor azt észlelhetjük, hogy halmozott gyakorisággal történik a bűnelkövetés, törvényszerűen létrejönnek bűnöző szubkultúrák, ahol a gazdagodás egyik forrásának vagy éppen csak megélhetésnek tekintik a bűncselekmények elkövetését. Az empirikus kutatások igazolják, hogy a szóban forgó szociális közegben a primitív vagyon elleni, illetve erőszakos cselekmények dominálnak: leginkább rablás, lopás, betöréses lopás.

Viszonylag egyszerű, ezért könnyen nyomozható, de kiemelkedő társadalmi veszélyt megjelenítő, magas büntetési tételekkel fenyegetett cselekményekről van szó, így igen nagy a lebukás esélye. Ezért azon sem csodálkozhatunk, ha a szabadságvesztésre ítélt bűnelkövetők között éppen ez a személyi kör jellemző.²⁵

Természetesen attól, hogy valaki szegénynek születik, vagy élete során azzá válik, nem törvényszerű, hogy bűncselekményeket kövessen el. Ahogyan azonban azt tanulmányomban is világosan megfogalmaztam, a szegénységben élőkénél fokozottan fennáll a kriminalitás esélye. Az is igaz ugyanakkor, hogy a cigányság 40-60 %-a szegénységben él, de ez sem jelenti azt, hogy minden cigány szegény, és minden szegény cigány bűncselekményeket követ el.

Konklúzió

Tanulmányomban vizsgáltam a környezet és a társadalmi tényezők összefüggését a bűncselekmények elkövetésével. Természetesen a tanulmány terjedelme miatt nem térhettem ki még számtalan olyan fontos környezeti/társadalmi tényezőre, mint például a lakókörnyezet, az iskolai végzettség szerepe, a szabadságvesztés szerepe, de ugyanígy a pozitív tényezők szerepére sem volt lehetőségem kitérni, mint például a pozitív példa, a helyes nevelés. Ebből a rövid áttekintésből is világossá vált azonban számomra, hogy környezetünkben, társadalmunkban számtalan olyan tényező létezik, amely pozitív vagy negatív irányba mozdíthatja az egyének törvénytisztelő magatartását.

Függetlenül a kortól, nemtől, származástól, olyan világ vesz minket körül, mely a nap minden egyes percében közvetve vagy közvetlenül pozitív vagy negatív hatásokkal a bűncselekmény elkövetését elősegíti, vagy megakadályozza.

²⁵ PÓCZIK Szilveszter: Szegénység, bűnözés, megélhetési bűnözés. Polgári Szemle, 2009. április – 5. évfolyam, 2. szám, interneten: http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=318 (letöltés ideje: 2013. március 16.)

A mi feladatunk felismerni embertársaink és a magunk személyiségére ható, romboló és építő hatásokat, és az előbbieket megakadályozva, az utóbbit erősítve tenni a lehető legkevesebb bűncselekmény elkövetésének érdekében.

Fontos továbbá, hogy felismerjük, a bűncselekmények elkövetése független a származástól, mivel minden embert tengernyi hatás ér és ezek a hatások együttesen döntenek el, hogy valaki bűncselekményt követ el vagy sem.

A következőkben egy olyan empirikus kutatást ismertetek, amelyben konkrét családoknál vizsgálták, hogy különböző környezeti és társadalmi tényezők milyen összefüggésben állnak a bűnözés alakulásával. Az MTA Szociológiai Intézete által folytatott, a társadalmi reprodukciós folyamatokat és a szociálpolitikát vizsgáló kutatáshoz csatlakozott Gönczöl Katalin, aki az eredményeket a Bűnös szegények című könyvében közzé is tette.

A kutatás keretében 123 olyan családról gyűjtöttek három generációt átfogó vizsgálati anyagot, amelyeknek két vagy több tagja volt már büntetve, vagy a vizsgálat időpontjában büntetőeljárás folyt valamely családtag ellen.

A kutatásban részt vett 123 családot két csoportba lehet osztani. Az első csoportba 69 olyan családot soroltak, amelyben fiatalkorú (14-18 éves) személy ellen a vizsgálat időpontjában büntetőeljárást folytattak, és rajta kívül a családban már más is összeütközésbe került a törvénnyel. A másik csoportban 54 olyan - a vizsgálat időpontjában szabadságvesztés büntetését töltő - többszörös visszaeső volt, akiknek családjában még legalább egy büntetett előéletű személy élt.

A családok jogi státusát tekintve, a vizsgált családfők között a társadalmi átlagnak több mint ötszöröse (27,6 %) az elváltak aránya. Gyakori a többcsaládos, ezen belül a kettőnél több generációs együttélési forma, a családok 25%-ában három-négy generáció él egy fedél alatt. Ezt inkább jobban nehezíti az a tény, hogy a családok 41%-ának négy vagy ennél is több gyermeke van. Ez utóbbi kategóriának a felében - az összes vizsgált család 21,2%-ában - a gyermekek száma hét vagy ennél is több.

A munkamegosztás tekintetében is megmutatkozik a társadalmi átlagtól való negatív eltérés. A segéd munkások aránya a családfők körében 48,9%, míg a népességben az 1980-as években 10-12% körül alakult a mezőgazdasági munkát végző szakképzetlen munkások aránya. Egyébként a családfők 91,7%-a fizikai munkával tartja el családját.

Az iskolai végzettség tekintetében is a fentiekhez hasonlóan alakulnak az arányok. A családfők 38,1%-a nem rendelkezik - az egyébként kötelező - 8 osztályos végzettséggel és csak 25,7%-nak van az általános iskolainál magasabb végzettsége. A vizsgált családok felnőtt

tagjainak iskolai végzettsége, a foglalkozási struktúrában elfoglalt helye magyarázza az átlagostól eltérő rossz anyagi viszonyokat, amelyet jól példáz a lakásviszonyok helyzete.

A kutatásban résztvevő családok 39,8%-ánál, a lakás csupán cselédlakás, szükséglakás, pincelakás, putri, nem lakás céljára szolgáló helyiség, épület, természetesen komfort nélküli. A családoknak alig több mint egyharmada él normális körülmények között.

A vizsgálatban részt vevő családokban az aktív keresőkre jutó inaktív családtagok aránya közel háromszorosa volt az országos átlagnak. Az 1980-as népszámlálás adatai szerint 100 aktív keresőre 73 inaktív és eltartott jutott, a megvizsgált családoknál ez a szám viszont 200. A kutatás során vizsgálták a deviáns viselkedési formákat, amelyek halmozottan fordulnak elő és ennek káros anyagi és erkölcsi hatása is hatalmas ezeknél a családoknál.

A vizsgálat kritériumaként előírt büntetett előélet a 123 családból összesen 316 embert érintett. Az alkoholizmus, az öngyilkosság, a szerzett elmebetegség a családok 65,9%-ára jellemző. Ebben a körben az elkövetett bűncselekmények több mint a fele vagyoni jellegű, de ezek túlnyomó többsége olyan csekély anyagi haszonnal jár, hogy a létfeltételek javítására alkalmatlan, különösen akkor, ha veszteségként számításba vesszük a büntetesként kifizetendő összegeket és a szabadságelvonás miatt kiesett munkaidőt. A vagyon elleni bűncselekmény tehát ebben a társadalmi rétegben nem hoz profitot, legfeljebb alkalmi szükségletek kielégítésére alkalmas.

Ebben a közösségben minden harmadik 14 éven felüli tag rendszeres ivónak vagy alkoholistának vallotta magát, a családok 15%-ában a közösség megítélése szerint három és ennél több személy alkoholista. Ebből következik, hogy a számítások szerint a vizsgált családokban az alkoholra fordított összeg eléri a család élelemre költött kiadásainak a felét, a családok összjövedelmének 20-30%-át.

A szerző kiemeli, hogy e családok nem reprezentálják sem a bűnözőket, sem a létező szegényeket. Esetünkben a két társadalmi jelenség sajátos keresztmetszetében létrejött marginális csoportról van szó.²⁶

A fenti kutatás világosan alátámasztja a tanulmányomban vizsgált negatív társadalmi tényezők, devianciák szoros összefüggését a bűncselekmények elkövetésével. A kutatási eredmények közül egy nagyon fontos tényt idézek a tanulmányból:

„Mielőtt azonban az olvasó ezekből az adatokból arra következtetne, hogy a több generáción keresztül bűnöző családok vizsgálatából cigánykutatói eredményekhez jutottam, meg kell

²⁶ GÖNCZÖL Katalin: Bűnös szegények, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1991, 150-157. o.

jegyeznem, hogy a megkérdezett családok közül csak minden ötödikben találtam olyan felnőtt személyt, aki cigány származásúnak vallotta magát.”²⁷

A fenti kutatás megerősítette azon következtetéseimet, amelyek szerint a környezeti, társadalmi tényezők alkalmasak arra, hogy mint külső hatások, pozitív vagy negatív irányban befolyásolják a jogszabályokkal kapcsolatos attitűdöt - származástól függetlenül.

²⁷ U.o. 150-157. o.

A cigánybűnözéssel kapcsolatos kutatások eredményei és következtetései a kezdetektől napjainkig

Kutatásom eljutott abba a fázisba, hogy a cigánysággal kapcsolatos tanulmányokat, véleményeket vizsgáljam. Elsősorban a cigányság eredetét, történetét, összetételét tanulmányozom, majd a továbbiakban a cigánybűnözéssel kapcsolatos tézisek hitelességét és cáfolatát. Először tekintsük át röviden a cigányság homályba vesző és hiányos eredet leírását, illetve történetét! Elsőként Oláh Anita Az őshazától Európáig című kutatásának eredményeit ismertetem.

A romák eredetével és vándorlási útvonalával kapcsolatban többféle elmélet létezik, annak ellenére, hogy csak kevés írásos emlék áll rendelkezésünkre. Az összehasonlító nyelvészeti kutatások eredményei szerint a cigányok/romák őshazája Észak-India nyugati, pontosabban Pandzsab területére tehető, amely Szindh, Kasmir, Dzsammu, Radzsasztán és Guadzsarát államokat érinti. Egy másik elmélet szerint nem Indiából, hanem Közép-Ázsiából érkeztek a cigányok, az i.sz. 200-400 körüli népvándorlások idején. Ezt a tényt igazolni látszik, hogy a balkáni okiratok már mint jelenlevő csoportot jelölik őket.

Az őshaza elhagyásának okaival és idejével kapcsolatosan is bizonytalan feltevések léteznek. Az egyik elmélet szerint a romák/cigányok i.sz. 700 és 1000 között indultak el indiai őshazájukból, feltehetően az iszlám terjeszkedés miatt. A feltevések szerint a cigányok több hullámban hagyták el az őshazát, majd vándorló életet élve egyes területeken hosszabb-rövidebb időre letelepedtek. Jártak például Perzsiában is, ahonnan a fenyegető mongol betörések miatt vándoroltak tovább. Ezt követően délnyugati irányba haladva Örményországba jutottak el. Az örömteli fogadtatás és az egyházi közösségekbe való felszabadult beilleszkedés eredményeként körülbelül 400 évet tartózkodtak ezen a területen.

Az ezredforduló idején szeldzsuk törökök támadást indítottak az örmények ellen, így újra útnak indultak a roma/cigány csoportok, hogy elkerüljék a támadást. Egy részük Kis-Ázsián át déli irányba indult el, míg a nagyobb populáció nyugat felé, a Balkán-félsziget irányába tartott. A déli irányba haladók hosszas utat bejárva eljutottak az Ibériai félszigetre, ahol évszázadokon keresztül békésen éltek együtt a mórokkal, spanyolokkal, zsidókkal. A nyugati irányba vándorló csoport Görögországba jutott.

Következzen a romák európai vándorlásának iránya! A Kelet-Római Császárság megrendülése és a Török Birodalom előrenyomulása - amely a XV. századra tehető - egybeesik a cigányság újabb vándorlási hullámával. Ekkor Magyarországon is megjelentek,

de jelentős részük tovább vándorolt például a Német Birodalom, Svájc, Franciaország területére. A cigány népesség viszonylag háborítatlanul vándorolhatott a kelet-európai országokban, azonban Nyugat-Európában kis idő elteltével nem voltak elnézőek velük szemben.

A XIV-XV. század végére számos országban törvényben szabályozták a cigánysággal kapcsolatos politikát, például Franciaországban, Spanyolországban, Olaszországban, és a Vatikánban is. Ezek a törvények a cigány nép életének megnehezítését, ellehetetlenítését, vagy kioltását célozták meg, illetve az asszimilációs törekvések is jellemzőek voltak. Így történhetett meg az, hogy Angliában 1592-től teljes vagyonelkobzással és halállal büntettek minden cigányt, akiket módszeresen felkutattak és letartóztattak. Egy korabeli dokumentumból kiderül, hogy 1596-ban egy 196 személyből álló csoportot fogtak el, akik közül 106 felnőtt fizetett halállal „cigányságáért”, a többieket kivétel nélkül kiutasították az országból. Skóciában is hasonló törvényi szabályozást vezettek be. Egy forrás szerint 1624-ben nyolc férfit végeztek ki cigány mivolta miatt, az elfogott csoport asszonyait, gyermekeit pedig kitoloncolták az országból. Olyan országokban, ahol úgy látták, hogy a cigány népességgel kapcsolatos kérdéseket asszimiláció segítségével kell megoldani – többek között Spanyolországban, és Németországban - ott a gyermekeket erőszakkal elvették szüleiktől, keresztény családoknak adták őket. A cigányoknak megtiltották nyelvük használatát, öltözetük viselését, földművelésre kényszerítették őket, erősen szabályozva, hogy milyen munkát végezhetnek és milyen nem.²⁸

Most áttérek a Magyarországon élő cigányok rövid történeti áttekintésére, Mezey Barna kutatásának rövid ismertetésével. Az első nagyobb cigány csoportok 1416-ban bukkantak fel Erdélyben. Ekkor a Kárpátok ölelte térség még csupán pihenőállomás volt számukra nyugat felé történő vándorlásuk során. Az 1420-as években már Párizs, Bologna és Róma nótáriusai is följegyezték megjelenésüket. Egy évtizeddel később immár Angliában vándoroltak.

Kezdetben mindenütt barátságos, segítőkész fogadtatásra találtak, amit jól bizonyít az uralkodói és tartományúri menlevelek, privilégiumok, útlevelek roma csoportoknak történő kiadása. A jóindulat és az ezzel együtt járó kiváltságok azonban hamar átfordultak a fentiekben már említett cigányellenes intézkedésekbe. A cigányüldözés rövidesen Európa számos területére kiterjedt, többek között akasztással, testcsonkítással, veréssel fenyegették a romákat. Az államok igyekeztek kiszorítani őket saját területükről fegyverrel, katonai

²⁸ OLÁH Anita: A cigányság rövid története, kiemelten ennek hazai vonatkozásai. „ROMÁK A MUNKAERŐPIACON” konferencia, Pécs, 2007. szeptember 28-29., interneten: www.khetanipe.hu/docs/rm_konf/text/olah_anita.doc (letöltés ideje: 2013.04.20.)

karhatalommal. Mivel az államok jellemzően központosított monarchiák voltak - a polgárosodó társadalom rendezettségével, az adóztatás szervezett igényével -, ezzel szemben a cigányság léte vándorló csoportjaik és vándor háziiparuk, különleges vallási hiedelmeik és rítusaik miatt elfogadhatatlanná vált területükön. Ebből eredően a cigányok többségének a kiút a visszakanyarodás volt Közép-Európa irányába. Legtöbbjüknek így vált otthonává Magyarország és Lengyelország területe. A politikai és gazdasági viszonyok számukra e két országban sokkal kedvezőbbek voltak, mivel velük szemben sem a politika, sem a lakosság nem fogalmazott meg olyan elvárásokat, amelyek szokásaik feladására kényszerítették volna őket.

Hazánkban a puszták egymás mellett élésénél sokkal több alakult ki romák és nem romák között. A török háborúk állandósulásával a cigány csoportok postaszolgálatot láttak el, információt szállítottak, kémkedtek a magyar hadvezetés számára. Iparosaik fegyverművesként részt vettek a hadsereg ellátásában, kézműves termékeikkel a falusi igényeket elégítették ki. Alkalmanként vendégmunkásként alkalmazták őket uradalmakban és városokban. Ezenfelül láncokat, bilincseket és vasmunkákat is készítettek, várostakarítást, szépítést bíztak rájuk, de ha kellett, hóhérmunkát is vállaltak. A cigányság legjellemzőbb foglalkozásaként számon tartott zenélés is hódító útjára indult. Néhány évszázad alatt annyira elterjedt, hogy zenekaraik húzták a talpalávalót az országgyűlések mulatságaitól a földesúri kúriákon át szinte mindenhol. Kijelenthetjük azt, hogy amíg a XV. században még csak a roma közösségek pihenőállomása volt nyugat felé tartó vándorlásuk során Magyarország, addig a XVI. századra otthonukká vált. Ezt az állapotot véglegessé tette a Habsburgok cigányügyi politikája, amely lezárta az örökös tartományok határait bevándorolni kívánó karavánjaik előtt, amely miatt Magyarországra folyamatosan áramolhattak be, de továbbvándorlásuk lehetetlenné vált.

Ismertté váltak ugyan kisebb konfliktusok, ritkán komolyabb összeütközések a cigányok egyes tagjai és a nem cigányok közt, de a XVI-XVII. század során a cigány létforma alapvetően nem került konfliktusba a fennálló társadalmi viszonyokkal, mivel a cigány társadalom egésze nem kényszerült sem szokásai és értékrendje feladására, sem pedig az ország területének elhagyására. A hatalom a romák autonómiáját közvetlen formában biztosította például oltalomlevelek, privilégiumok által, közvetetten pedig hallgatólagosan tudomásul vette. A magyar társadalom nem követelte meg a cigányok beolvasztását, nem próbálta meg saját struktúrájába beilleszteni a roma közösségeket. Kialakult egy egyensúly, melyben a cigányok többé-kevésbé tiszteletben tartották környezetük szabályait, cserébe megtarthatták saját szokásrendjüket.

A cigányság belemosódhatott a társadalom hullámzó rétegeibe, antropológiai sajátosságai ellenére sem számított különlegesnek. A hatóságok nem üldözték jobban őket, mint a telkükről elűzött hontalan jobbágyok csoportjait, a török szorongatta menekülő lakosság hullámait, a kóbor katonák bandáit, a fosztogató hajdúkat vagy a szegénylegény-csapatokat. Ez az állapot azonban a XVIII. század elején megváltozott, amikor az abszolút hatalom rendezni kezdte a társadalmat, közbiztonságot teremtett, újjászervezte a termelést, és az adóztatást is megreformálta. Ekkor felfigyelt a roma csoportokra is. A cigányság szokásrendje és a társadalomba való betagozhatatlansága egyre elviselhetlenebbé vált a hatalom számára. A politikusok és a jogalkotók a roma életmódot okolták a társadalmi feszültségek kialakulásáért és úgy gondolták, hogy a vándorlás meggátolásának következményeként létrejön egy nyilvántartható, adózó népesség, a termelő életforma megélhetést biztosít, a hagyományos roma közösségek szétzúzása pedig lehetőséget ad a cigány szokásrend felszámolására, a beilleszkedés zökkenőmentes lebonyolítására. Annak érdekében, hogy ezek a tervek megvalósuljanak, az állami hatalom elkobozta a cigányok szekereit, útleveleiket bevonták, széttelepítették a közösségeket, sőt gyakran a családokat is. Mezei Barna véleménye szerint, bármennyire is igaza volt az abszolút államnak akkor, amikor egy anakronisztikus szokásrendet és egy, a sajátjával össze nem férő politikai felfogást kísérelt meg felszámolni, történelmi léptékkal mérve mérges magokat vetett el. Ezek a kezdeményezések ugyanis ellentétes hatást váltottak ki, mint amit megcéloztak. Így alakulhatott az ki, hogy a letelepített romák megszöktek, az átmenetileg szétrombolt családok, ha hiányosan is, de újra összeálltak, az üldözött romák az ősi keretek, ősi szokások közé menekültek. Az a népcsoport, amely eddig csak kibújt a szabályozás alól, most konfrontált vele. Emiatt a kérdés jogi rendezése cigányellenes kampányba fordult át.

A cigánysággal kapcsolatos kérdések, problémák, megoldási javaslatok végigkísérték történelmünket - hol háttérbe vonult e kérdéskör, hol felerősödött. A XIX. századra például a cigánykérdés az állam részére egyszerűsödött, mert egy 1893-as összeírás szerint a cigányok majdnem 90 %-a letelepedett, házakban élt, az év nagy részében állandó helyen tartózkodott. Az immáron 250000-300000 főre tett cigány lakosságnak csupán tíz százaléka jelentett adminisztrációs problémát. Ez volt az úgynevezett kóbor cigányok ügye.

A polgári (kapitalista) állam felhagyott a paternalista, népboldogító-segélyező felfogással, beszüntette a szociális segélyezést. Ennek egyik súlyos következménye az volt, hogy a gazdaság fejlődése kijelölte a cigányság helyét a társadalmi rétegek ranglétrájának legalsó fokán és ez a hely stabilizálódott is.

1961-et követően egyfajta óvatos reformpolitikát figyelhetünk meg. A politika – észlelve, hogy mekkora a probléma - leginkább közigazgatási úton tett lépéseket, célját a szociális juttatások rendszerének segítségével kísérelte meg elérni azzal, hogy a cigányság anyagi és szociális helyzetét megfelelő szintre hozza. A cigánytelepeket - melyekből ekkor még 2100 volt - kétségtelenül helyes módon bulldózerekkel rombolták le, a cigány népesség egy részének emberi feltételeket biztosítva. Ez az erőszakos kitelepítés azonban - a cigányok környezetétől, életmódjától idegen panellakásokba – eredménytelennek mondható, sőt, újabb ellentéteket szított a cigányok és a nem cigányok közt. A szerző megállapítja, hogy a hagyományos nagy problémákkal ennek az egyenlősítő rendszernek sem sikerült megküzdenie.²⁹

A rövid történeti áttekintésből világosan látható, hogy a cigány nép története folyamán származásának következményeként mindvégig üldöztetésnek, diszkriminációnak volt kitéve, amelynek következményeként az egyik legszegényebb réteget többségében cigányok alkotják. Természetesen nem szabad általánosítanunk, mert egy részüknek sikerült kiemelkednie az alacsony iskolázottság, munkanélküliség, szegénység állapotából.

Ahogy láthattuk, a cigány népcsoporttal kapcsolatos kérdések és feltevések történelmünk egészét átszövik, és ez napjainkban is nagyon aktuális kérdéskör. Ezért fontosnak vélem megvizsgálni, hogy e kérdések mögött milyen tudományos kutatások húzódnak meg, melyek azok az állítások, amelyek tükrözik a valóságot, és mi alapszik csupán tévhiten. Lássuk, miként vélekedett a cigányságról az első magyar kriminalisztikai tankönyv!

E könyv szerzője Endrődi Géza csendőr főhadnagy volt, és 1897-ben Losoncon jelent meg. Pontos címe A bűnügyi nyomozás kézikönyve a m. kir. csendőrség, városi és járási rendőrhatalóságok, valamint vizsgálóbírák, királyi ügyészségek s általában a bűnügyekkel foglalkozó egyének részére. A szerző feltüntette, hogy művében felhasználta „Dr. Grosz János grazi cs. kir. államügyész” az osztrák csendőrség részére írt munkáját, természetesen speciális viszonyainkra átdolgozva, egyéb forrásokat is tanulmányozva, saját tapasztalataival, tudásával kibővítve. Az illusztrációkkal is ellátott, 1898-ban Budapesten másodszer is kiadott könyv igen nagy hatással volt nemcsak a magyar bűnüldözés gyakorlatára, de a bűnüldözésről való közgondolkodásra is.

Endrődy Géza tankönyvének rövid előszavában elénk tárja személyes motiváltságát, amely szerint azzal az ambícióval dolgozott e munkán, hogy az egyébként szerény szakirodalmunkat

²⁹ Mezey Barna: A magyarországi cigányok rövid története. Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből. IFA-OM-ELTE, 2001, 83-91. oldal

egy hasznavehető és hézagot betöltő művel gyarapítsa. A könyv összesen tizennyolc fejezetet tartalmaz 281 oldal terjedelemben, melyből tanulmányom szempontjából a VII. fejezet a legfontosabb, amely „a cigányokról” íródott.

E fejezet bizonyosan nem Hans Gross művének fordításából származik, Endrődy Géza saját munkája, kiegészítve néhány konkrétan megjelölt szerző idézetével is. Endrődy véleménye szerint a cigány legnagyobb szerencsésének tartja, ha határtalan lustaságának hódolhat és azért a munka emberétől törvényellenes úton, furfanggal, lopással igyekszik mindazt megszerezni, amire csekély igényeinek kielégítése végett szüksége van.

A szerző úgy véli, hogy a cigányok legjellemzőbb tulajdonsága a gyávaság, állítását igyekszik több példával és idézettel is alátámasztani, majd kijelenti, hogy a cigányok gyávaságát mutatja az, hogy gyilkosságot majdnem kivétel nélkül csupán alvó emberen, vagy biztos búvóhelyről, esetleg méreg által követnek el, vagy kísérelnek meg. Olyan gyilkosságra, vagy súlyos testi sértésre, amely miatt a cigány magát veszedelemnek tette volna ki, vagy amely miatt ellenfelével szemtől-szembe kell állnia, a cigányság bűnkrónikájában alig találunk példát. A szerző felismerni vélte azokat az okokat is, amelyek miatt a cigányok ilyenné váltak. Ezek egyike szerinte nem kellően keresztény lelkiületük, illetve homályos ismereteik a keresztény vallásról.

Természetesen a fenti vélemények napjainkra nyilvánvalóan tudománytalan nézetekké váltak, és semmilyen tudományos kutatással nem voltak alátámasztva. Azt is figyelembe kell vennünk továbbá, hogy ezen tanulmány megírása idején a büntetőjogban még javában virágzott a Cesare Lombroso nevével fémjelzett kriminálantropológiai irányzat, amely a született bűnöző kategóriájának bevezetésével rendkívül nagy hatást gyakorolt a korabeli büntető jogtudományra, és a cigánysággal kapcsolatosan is több megalapozatlan feltételezést megfogalmazott.³⁰

A következőkben megvizsgálom, miként változtak, módosultak, vagy éppen maradtak változatlanok a cigánysággal kapcsolatos állítások az idők folyamán a tudomány területén. A következő forrás, amellyel foglalkozom, a Csendőrségi Lapok 1916. IV. 10.-i számában jelent meg.

A Horváth István nyugalmazott járásbíró tollából származó cikk - amely A czigánykérdés hazánkban címmel jelent meg - azzal az állítással kezdődik, hogy „évszázadok óta rágódó fekély, nyitott seb a társadalom élő testén a czigányelem a maga kiszámíthatatlan sok bűntényeivel, az apróbb csirkelopástól, csalástól egész fel a gyujtogatásig és

³⁰ IBOLYA Tibor: Az első magyar kriminalisztikai tankönyv és szerzője. Interneten: ibolyatibor.atw.hu/Sajat/25.pdf (letöltés ideje: 2013. április 22.)

rablógyilkosságig menő bünskálájával és bűnlajstromával, melyek a vidék közbiztonságát állandó veszélyeztetésnek teszik ki!”³¹

Ehhez hasonló, előítéletet tükröző mondatok szövik át a cikk egészét. Horváth István kijelenti, hogy a vidéken előforduló nagyobb bűneseteknek legalább 50 %-át a cigányvilág szolgáltatja. Számtalan apró lopás, betörés, rablás mutat cigány tettesek elkövetésére, akiknek a kilétét sok esetben kinyomozni sem sikerül, vagy ha mégis, megbüntetésük a bizonyítékok teljes hiánya miatt válik lehetetlenné. Ezt azzal magyarázza a cikk szerzője, hogy köztudomású, hogy a cigány soha be nem vallja tettét és sohasem vall társa ellen, mert az ilyen árulóval aztán utólag radikálisan elbánik saját társasága. A szerző azt is kijelenti, hogy a cigányok „az állam, a társadalom testén, mint élősd, paraziták rágódnak, kik, a legritkább kivétellel, nem véres verítékkal, hanem tiltott, bűnös uton; lopás, rablás, csalás, betörés és gyilkossággal szerzik meg a megélhetés feltételeit!”³²

A cikk szerint a cigányok veszedelmes volta abban rejlik, hogy őstermészeti állapotban vándoréletet élnek, a közterhek, az anyakönyvezés, a katonai kötelezettség alól éppen kóborlásuk folytán kivonják magukat. Ósemberi életmódjukból következően a tulajdon sérthetlenségét, a házasság jogintézményét nem ismerik, a rendszeres és állandó munka szükségességét nem látják be, és szükségleteiket majdnem kivétel nélkül büntetendő cselekmények - lopás, csalás, rablás, jóslás, kuruzslás, orvvadászat – elkövetése révén elégitik ki. Ha a körülmények úgy kívánják, gyűjtogatástól, emberöléstől, gyermekrablástól sem riadnak vissza.

Végül egy végleges megoldási javaslatot kapunk a cikk szerzőjétől, amely szerint „évszázadok óta vajudó, de még mindmáig is megoldatlan probléma az u.n. cigánykérdés és valóban bűn a társadalom ellen, ha ezt az egyre jobban elmérgesedő rákfenét kivágni, orvosolni meg nem kíséreljük.”³³

Megvizsgálva Endrődy Géza 1897-es és Horváth István 19 évvel későbbi írását, jól látható, hogy mindkét szerző elítéli a cigányságot, utóbbi egy tudománytalan, előítéletes, egyéni véleményen alapuló, az általánosítást nem mellőző forrás, mely megoldásként egy teljes népcsoport kiirtását javasolja/szorgalmazza. Én nem értek egyet a szerzővel, sőt elítélem azt a tudománytalanságon alapuló vélemény-nyilvánítást, amelynek előzetes kutatások, vizsgálatok nem képezik alapját, és mégis kijelenti egy egész népcsoportra vonatkozóan a biológiai

³¹ HORVÁTH István: A cigánykérdés hazánkban. Csendőrségi Lapok, X. évfolyam 11. szám, Budapest, 1916. április 10., 1. oldal

³² U.o. 1. oldal

³³ U.o. 1. oldal

alapon nyugvó bűnözési morált, ezzel megbélyegezve őket és általánosítva egy esetről egy teljes népcsoportra.

A következőkben Pomogyi László Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon című könyvének néhány cigánysággal és annak kriminalitásával kapcsolatos tézisét ismertetem. Egy olyan objektív kutatáson alapuló tanulmányról van szó, amely abból a korszakból származik, amelyben nem voltak ritkák a fenti példákhoz hasonló vélemények a cigánysággal kapcsolatban. Vajon ténylegesen többszörös a cigányság kriminalitása más népcsoportokhoz képest?

Pomogyi László kutatása során először a cigányság lélekszámával kapcsolatos kérdéseket vizsgálta, majd az eredmények birtokában a bűnözés gyakoriságát a cigányok között. A szerző arra hívta fel a figyelmet, hogy nagyon nehéz dolga van a kutatónak, ha a polgári Magyarország cigány lakosságának számáról kíván csupán csak megközelítő pontosságú adatot kapni. Annak ellenére, hogy többször is számba vették a cigányság tagjait, az összeírások eredményei között ellentmondásosan nagy eltérések vannak. Ez magyarázható azzal, hogy anyanyelvét minden lajstromozott állampolgár maga vallhatta meg, a kérdőívek összeállításában rejlő hibákkal, vagy akár a népszámlálást végző számlálóbiztosok munkájában feltételezhető hiányosságokkal is.

Tekintsük át röviden, milyen eredmények születtek a cigányokat anyanyelvük szerint összeíró, tízévenként zajló népszámlálások során! 1880-ban 78759, 1890-ben 91611, 1900-ban 61658, 1910-ben 121097, 1920-ban 6966, 1930-ban 7463, 1941-ben 1866 személy volt cigány anyanyelvű.

Kifejezetten a cigányok számbavételét célzó kutatások is voltak, többek között Hieronymi Károly belügyminiszter rendelte el 1893-ban a Magyarországon élő cigányok összeszámolását. Sajnos ezen felmérés során sem sikerült precíz adatsorokat kapni, mivel több város - mint például Győr, Pécs, Szabadka, Székesfehérvár - adatai bevallottan pontatlanok voltak, illetve Budapest álokoskodással elérte, hogy a belügyminiszter felmentésben részesítse, azon a nem éppen támadhatatlan alapon, hogy mivel a főváros területén kóbor cigányokat nem túrnek meg, ott olyanok egyáltalán nincsenek.³⁴

Ha a trianoni Magyarország területére vonatkozó vármegyei adatokat kölcsönözzük az 1893-as összeírásból, azokat összeadva körülbelül 65-66 ezres nagyságot kapunk.³⁵

³⁴ Pomogyi László: Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon. Osiris-Századvég, Budapest, 1995, 26-40. oldal

³⁵ U.o. 26-40. oldal

Ezután Pomogyi megvizsgálta, hogy a Horthy-korszakban hány cigány élhetett Magyarország területén, amelyhez egy 1943-ban megjelent tanulmány következtetéseit vette figyelembe. Utóbbit Petrilla Aladár közegészségügyi főfelügyelő írta, a hatósági orvosoktól begyűjtött, a működési területükön élő cigányok létszámára vonatkozó adatokat feldolgozva. Megállapítása szerint az akkori Magyarországon 208240, illetőleg ennél valamivel több cigány élt.

Ennek az adatnak az értékeléséhez Pomogyi több szempontot is figyelmünkbe ajánl, ilyen például az, hogy Petrilla adatai nem a Horthy-Magyarország területét, hanem az első és második bécsi döntéssel megnövelt Magyarországot jellemzi. Másrészt pedig, jóllehet, hogy a hatósági orvosok megadott időközönként, illetve járványveszély esetén hetenként kötelesek voltak megvizsgálni a cigányokat, és ezáltal valószínűleg mindenki másnál hitelesebb képpel bírtak azok számbeli adatairól, a már teljesen asszimilálódott cigányok, valamint a kóborlók - amint azt Petrilla fel is tüntette - valószínűleg kimaradtak a számbavételből, mert velük a hatósági orvosok sem nagyon foglalkozhattak. Így a több mint kétszázézeres szám valószínűleg minimumnak tekinthető a cigánysággal kapcsolatosan. Pomogyi szerint a korábbi kutatások tükrében ez a becslés megközelítőleg helyesnek fogadható el, természetesen nem a konkrét számot, hanem a végösszeg nagyságrendjét tekintve.

A fenti adatból, amely többé-kevésbé valóság, ki lehet számolni a trianoni Magyarország cigány népességének nagyságát. Ezek szerint 1943-ban 100 ezernél néhány százal több cigány élt akkori határaink között. Ha figyelembe vesszük az ötven évvel korábbi 65-66 ezres népességet, akkor kellő óvatossággal is átlagosan legalább 80-90 ezerre tehető a Horthy-korszak éveiben az ország lakosságát gyarapító cigányok száma. Ez közel négyszerese annak, amelyről a politikai apparátus a népszámlálások során értesült.³⁶

A fenti tudományos kutatások tükrében a Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon című könyv a cigányok kriminalitását vizsgálja az 1906-1940-es időszakban. A szerző bevezetesként korabeli forrásokat mutat be, amelyek mindegyike ráirányítja a figyelmet a cigányok nagyfokú kriminalitására, és bár a korszakból kifejezetten a cigányok kriminalitását taglaló statisztikák nem állnak rendelkezésünkre, Pomogyi az igazságügyi kormányzat éves jelentését tartalmazó „Magyarország Igazságügye” című beszámolókra hivatkozva vizsgálja a korabeli statisztikák adatait, következtetéseit.

Egy statisztikán alapuló táblázat 1906-tól 1914-ig a királyi törvényszékek és járásbírók előtt jogerősen befejezett büntetőügyekben büntettek és (a becsületsértés

³⁶ U.o. 10. oldal

kivételével) vétségek miatt elítéltek számát tartalmazza a magyar anyanyelvűek között, és a cigány anyanyelvűeknek is külön rovatot szentel.

A későbbi időszakra vonatkozóan az évkönyv ad megfelelő adatokat a kutatáshoz. Így megvizsgálhatjuk a cigány anyanyelvűek és a magyar anyanyelvűek bűnözési adatait is. A következtetésekből az figyelhető meg, hogy - a magyar és a cigány összébűnözést tekintve-, amíg a magyar anyanyelvű lakosságnál lassan csökkent, addig a cigányok között kétszeresére nőtt a büntettek és vétségek miatt jogerősen elítéltek száma. A vizsgált időszakban tehát a cigányság átlagos kriminalitása látszólag hozzávetőlegesen 2,2-szerese volt a magyar anyanyelvűekének.

Hihetetlennek és egyben megdöbbenően magasnak tűnnek ezek a mutatók. Felvetődik a kérdés, hogy vajon van-e igazságalapja azoknak a véleményeknek, amelyek szerint a cigányság kirívóan aszociális, sőt antiszociális, bűnözési hajlamokkal determinált nép lenne? A fenti eredmények alapján kétségtelenül ezt a következtetést kellene levonnunk, de a magyar és cigány anyanyelvűek bűnözése között olyan hatalmas a különbség - és nem csak e két csoport, hanem a cigányok és minden más magyarországi népcsoport között is, hiszen a németek, szerbek, rutének, horvátok stb. is a magyar anyanyelvűekéhez hasonló nagyságú kriminalitási adatokat produkáltak -, hogy a kutatók joggal kételkedhetnek abban, hogy ezen következtetések a valóságot tükrözik-e.

Nem az adatok valódiságát kell kétségbe vonnunk, hanem az adatfelvétel módszerének helyességét. Pomogyi szerint bizonyítani ezt ma már aligha lehetséges, mégis szinte egészen bizonyos, hogy amikor az említett statisztikákat készítették, a cigány anyanyelvű elítéltek közé valamennyi cigányt - anyanyelvétől függetlenül - besorolták. A szerző lehetetlennek tartja, hogy amikor a közvélemény a cigányokat elsősorban külső, antropológiai jegyek alapján különböztette meg a társadalom nem cigány tagjaitól, ugyanakkor a bírósági statisztikát vezető titkár vagy fogalmazó az elítélt cigánytól valóban megkérdezte, hogy milyen anyanyelvűnek vallja magát. Természetesen nem állíthatjuk, hogy ilyen ne fordult volna elő, de nem ez volt a tipikus ebben az időszakban. Ezek után pedig az így kapott összegeket a statisztikusok a cigány anyanyelvűek számához mérték, így természetesen a kapott eredmények erősen torzítottak. Ezért fordulhatott elő az, hogy a század első éveiben a cigányok százezer főre vetített bűnözési rátája kétszer-háromszor volt rosszabb az ország többi népcsoportjához képest. Ám tudjuk, hogy az 1910-es népszámláláson csak körülbelül minden második-harmadik cigány vallotta magát cigány anyanyelvűnek. Ha ezek után az elítéltek számát az összes cigányok számához viszonyítjuk, nagyjából a magyar anyanyelvűekéhez hasonló mutatót kapunk.

Megvizsgálva a harmincas évek második felének statisztikáit, ott is megfigyelhető, hogy az elítéltek 300-500 fős számát itt is csak a cigány anyanyelvűek mintegy 6-7 ezres tömegéhez passzították és kapták ezeket az eltorzult, túlzó, megtévesztő arányokat. Ha ehelyett a Pomogyi László által 90 ezerre becsült cigányság egészével számoltak volna, akkor a vétőképtelenek levonása után ugyanez a bűnözési arány az átlagosra csökkent volna. Még egyszer leszögezi a szerző, hogy abban, hogy ilyen magasak lettek a cigányság kriminalitási mutatói, sokkal nagyobb szerepe lehetett az elhibázott számítási módszernek, mint a cigányok bűnözésének.³⁷

A tudományos publikációk között fontosnak tartottam feldolgozni egy valóban objektív vizsgálatokon alapuló tanulmányt is, amely meggyőzően cáfolja a 20. század elejéről származó, a cigányokat elítélő, megbélyegző forrásokat. Most azonban vizsgáljuk tovább a korabeli iratok alapján, hogy változott-e a tudomány képviselőinek cigányságról alkotott képe! A következő részben a Kecskeméten megjelent, A magyarországi cigánykérdés rendezése című, Gesztelyi Nagy László tollából 1940-ből származó írást dolgozom fel és vonom le ezzel kapcsolatos következtetéseimet.

A szerző a megoldásra váró cigánykérdés tárgyalásakor először két kategóriát különböztet meg. Véleménye szerint létezik egy kóbor és a társadalomra veszedelmes cigányság, akiket az jellemez, hogy folyamatosan vándorolnak, életük legnagyobb részét helyhez kötöttség nélkül élik le. Hasznos munkát nem végeznek, és leginkább lopásból, mások nehéz munkával szerzett keresményének jogtalan megszerzéséből - például kéregetésből, lopásból, rablásból, stb. - tartják fenn magukat. A cigányságnak ezen része az, amely a békés emberi társadalmat mind személyi, mind vagyoni tekintetben legjobban, szinte tűrhetetlen módon veszélyezteti. A szerző szerint ezek a cigányok bűnözésre kiemelkedően hajlamos, vad, elszánt, vérengző, állatiasságig lealacsonyodni tudó, roppant buja természetű egyének.

Létezik azonban egy másik kategória is, akik a fenti csoportból jöttek létre, mert a cigányság egy igen kis hányadát, hosszú idők folyamán, a folytonos szelídítési, munkához szoktatási kísérlet következtében sikerült - ideiglenesen vagy hosszabb-rövidebb időre - helyhez kötni. Ők azok, akik a községek egy részén kezdetleges putrikat építenek, foltozó-javító vasmunkával, lőügynökösködéssel, fűrókészítéssel, teknővájással foglalkoznak. Gesztelyi Nagy László azonban kiemeli, hogy ezeket a foglalatosságokat legtöbbször csak azért végzik, hogy munkából élésüket bizonygassák, de létfenntartásuk módja gyanánt

³⁷ U.o. 28-31. oldal

továbbra is a kéregetést, tolvajlást, több esetben a rablást választják. Ha bűncselekményt követtek el, ennek következményeitől tartva, otthagyják helyüket, továbbmennek, és más községben hasonló módon alapítanak ideiglenes otthont. Bár kívülről úgy tűnik, ezek a cigányok sokat vesztek vadságukból, ennek ellenére a kínálkozó esetekben éppúgy képesek a legkegyetlenebb gyilkosság elkövetésére is, ha pénzszerzési vágyuk kielégítéséről van szó.³⁸ A tanulmány szerzője látszólag különbséget tesz a letelepült és a vándor cigányok között. A szöveget továbbolvasva mégis az derül ki, hogy Gesztelyi szerint minden cigány veszélyes a társadalmi együttélésre. Tanulmányának további részében elemzi a cigányság magyar és külföldi történelmét, és feltételezett hozzáállásukat a törvényekhez és embertársaikhoz.

A mű egészét áthatja egy szélsőségesen elítélő, a cigányságot szinte már állati sorba soroló nézet. Ezt néhány, a szövegben olvasható mondattal igazolom. Gesztelyi szerint például „a kóborló cigányok sok esetben nemcsak élelmi cikkeket és értéktárgyakat tulajdonítanak el, hanem megtörtént már az is, hogy kis gyermekeket visznek magukkal, akiket, ha nem tudnak tőlük megszabadulni és kibírják egészségtelen, piszkos életüket, serdültebb korban elnyomorítanak, hogy így szánalmat keltve, eredményesebben használhassák kéregetésre.”³⁹ „Mivel a létfenntartásukhoz szükséges élelem megszerzése sem ösztönzi őket munkára, megesznek mindent, állati dögöket, elhullott állatokat, más emberek által élvezetre nem használt különböző állatokat, ürgét, varjút, sündisznót stb.”⁴⁰ „Súlyos terhére vannak a társadalomnak egészségtelen, bacillushordozó, piszokkal és szennyel teli életmódjukkal, mert minden betegséget felszednek, és vándorlásaik következtében szórják, terjesztik a járványt és az általuk felszedett mindenféle emberi és állati betegségek csíráit.”⁴¹ Ilyen és ehhez hasonló kijelentések, vélemények olvashatóak Gesztelyi Nagy László tanulmányának teljes szövegében.

Most kitérek arra is, hogy a szerző milyen megoldási javaslattal áll elő dolgozatának végén a cigányügy problémájának megoldásával kapcsolatban. Szerinte az eddigi intézkedéseknek az volt a legfőbb hibája, hogy a kérdés megoldásánál az emberies gondolkodás, a kesztyűs kézzel való bánás, a humanitás vezette a megoldás irányát, annak ellenére, hogy a legkíméletlenebb intézkedésre lett volna szükség, mivel nem lehet a kérdés végleges megoldását remélni, ha a szív hangja, és érzelmeik befolyásolják az embereket. Bővebben ki is fejteti azt, hogy szerinte miért nem szabad enyhe elbánásban részesíteni a

³⁸ Dr. Gesztelyi Nagy László: A magyarországi cigánykérdés rendezése. A Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara (Kecskeméti) kiadványai, 36. szám (szerkeszti: Dr. Gesztelyi Nagy László), Kecskemét, 1940, 3. oldal

³⁹ U.o. 7. oldal

⁴⁰ U.o. 10. oldal

⁴¹ U.o. 12-13. oldal

cigányokat. Eszerint „az emberi érzést nélkülöző, állatiasságig lealacsonyodva élő, minden, a legnagyobb és legelvetemültebb büntettek végrehajtására képes, tunya, dologtalan, buja, életkörülményeihez konokul ragaszkodó, számottevő népréteg egyéni átalakításához, átformálásához kímélet nélkül olyan szigorú eszközökhöz kell fordulni, amely a szív szavára nem hallgatva, a legradikálisabb eszközöktől sem riad vissza.”⁴² Éppen ezért az összes kóbor cigányt koncentrációs munkatáborokba kell gyűjteni, munkára kényszeríteni, további szaporodásukat mindenképpen megakadályozni. Ha munkát végezni nem akarnak, ennek kikényszerítésére a legszigorúbb eszközöket kell alkalmazni, mert vagy hasznos és munkás tagjává fognak válni a társadalomnak, vagy elpusztulnak. A gondolatsort tovább folytatva, a megoldási javaslatok között szerepel például az, hogy ”a magyar társadalom e kényes, de annál veszedelmesebb fekélyét feltétlenül ki kell vágni, még pedig olyan metszéssel, amely a társadalmat a további rettenetes személyi és vagyoni károsodástól egyszer s mindenkorra megszabadítja és örökre mentesíti.”⁴³ Végso konklúzióként vonja le a szerző azt, hogy a cigányprobléma megoldása érdekében a legkeményebb eszközökhöz kell fordulni, új rendszabályokat kell életbe léptetni annak érdekében, hogy a magyar társadalomnak ez a rákfenéje egyszer már véglegesen kiirtásra kerüljön.⁴⁴

Számomra megdöbbenő volt ezeket a sorokat olvasni, és hihetetlennek tűnt, hogy a tudomány - háttérbe szorulva - ekkora teret ad az előítéletes véleménynek, és az is, hogy a szerző egy egész népcsoport minden tagját olyan cselekményekkel/bűncselekményekkel vádolja, amelyben nagy részük ártatlan és egy teljes népcsoport kiirtását javasolja tudománytalan érvek alapján.

Most egy későbbi időszak eredményeit vizsgálom meg, egészen pontosan azt, hogy 1971-ben milyen helyzetben volt a cigányság Magyarországon. A Minisztertanács Tanácsi Hivatalának kezdeményezésére a Szociológiai Kutató Intézet keretében Kemény István irányításával empirikus vizsgálatok folytak az 1971-es évben. A következőkben a Kemény István által feldolgozott, a cigány lakosság 2 százalékát érintő kérdőíves felmérés, és intenzív interjúk tapasztalatainak néhány következtetését ismertetem.

A szerző 320000 főre teszi a cigányság lélekszámát, és kiemeli, hogy ennek nagyobb része alkotja a társadalom legalsóbb rétegeit. Ekkor mind az állami, mind a társadalmi szervek részéről gyakran tapasztalhatók erőfeszítések a cigánytelepek felszámolására, életviszonyaik megváltoztatására, de ahhoz, hogy ezek elérhetővé váljanak, szembe kell néznünk azon

⁴² U.o. 28. oldal

⁴³ U.o. 29. oldal

⁴⁴ U.o. 29-31. oldal

problémák egész sorával, amelyek ekkora népesség asszimilálásával együtt járnak, valamint minél mélyebb és differenciáltabb ismeretekkel kell rendelkezünk a cigányságról.

A szerző kiemeli, hogy eddig a tudomány is adós maradt a cigányság komplex tanulmányozásával, sőt, az irodalomban még olyan alapvető kérdésben is megoszlanak a vélemények, hogy nemzetnek, etnikumnak, vagy társadalmi rétegnek tekintjük-e őket. Ez a kutatás volt az első, amely vállalkozott a cigányság helyzetének átfogó felmérésére. A vizsgálat úttörő jellegéből következik, hogy megállapításai nem vitathatatlanok, de komplex megközelítési módjával, empirikus tapasztalatok birtokában hozzájárul a cigányság tényleges helyzetének megismertetéséhez, sőt, néhány alapvető elméleti probléma megoldását is megkísérli.⁴⁵

Számomra lényeges kérdés - amikor a cigányság egészére nézve vonnak le következtetést -, hogy milyen elvek alapján szelektálják a tanulmányozott mintákat. Ebben a kutatásban a következő módokon választották ki a vizsgálandó személyeket. A kutatás Magyarország teljes cigány lakosságát kívánja jellemezni, tehát szerepelnek a magyar, a cigány és a román anyanyelvű, a Budapesten, a vidéki városokban, falvakban lakó, a leghagyományosabb életformát folytató és a teljesen urbanizált életű, a legalacsonyabb és a legmagasabb jövedelmű és kulturális szinten álló cigányok. Azokat a személyeket sorolták ebbe a csoportba, akiket a nem cigány környezet annak tekintett.⁴⁶

A szerző a tanulmány elején kiemeli egy alapgondolatot, amelyet feltétlenül a kutatás legfontosabb értékének tekint. A cigányok eredményes asszimilálódása a helyzetüket meghatározó viszonyok, tényezők együttes megváltozásától remélhető. Foglalkozási, jövedelmi, lakás, iskolázottsági stb. viszonyaik párhuzamosan történő, kedvező irányú változásától várható az életforma változása is. Megállapítható, hogy egyetlen tényező megváltozása azért nem eredményezheti a magyar környezetbe való tényleges beilleszkedést, mert nem képes önmagában előidézni az anyagi és tudati viszonyokban azt a változást, ami az asszimilálódáshoz szükséges.⁴⁷

A terjedelmi korlátok miatt most csupán néhány eredményt, következtetést tudok kiemelni ebből a tanulmányból. A 320 ezer magyarországi cigányból 224 ezer magyar anyanyelvű, 61 ezer cigány anyanyelvű és 25 ezer román anyanyelvű. Ebből a tényből következik, hogy minden tudományos elemzésnek, javaslatnak, amely cigányok és nem

⁴⁵ BESZÁMOLÓ a magyarországi cigányok helyzetével foglalkozó; 1971-ben végzett kutatásról. (A kutatást Kemény István vezette), Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutató Intézetének Kiadványai, Budapest, 1976, 5-6. oldal

⁴⁶ U.o. 9. oldal

⁴⁷ U.o. 6. oldal

cigányok társadalmi kapcsolatának rendezésére irányul, tudomásul kell vennie a magyar anyanyelvű romák létszámbeli túlsúlyát. Hamis tehát minden olyan elképzelés, amely a cigánykérdés megoldását a nyelvkérdés megoldása útján vagy a nyelvi alapon álló kulturális autonómián keresztül keresi. A szerző meggyőződése az, „hogy a cigány-kérdés alapvetően nem etnikai, hanem társadalmi réteggkérdés.”⁴⁸

A cigányság integráltsága szempontjából az egyik leglényegesebb adat a telepen, illetve a nem telepen élők aránya. A cigány népesség kétharmada telepen, egyharmada pedig nem telepen élt, tehát országos viszonylatban 210 ezer telepen lakó roma problémája várt akkoriban megoldásra.⁴⁹

A tanulmány vizsgálja a cigányságot abból a szempontból is, hogy hány fő él egy családban. Ezzel kapcsolatban a következő eredmények születtek. A cigány népességnek kevesebb, mint 10 százaléka élt egy- és kéttagú családokban, nagyobb része öt- és többtagúban. A nagyobb családlétszám a nagyobb gyerekszám következménye. A cigányok csaknem 40 százaléka olyan családban élt, amelyben a 15 éven aluli gyerekek száma 4 vagy annál több, 56 százaléka pedig olyanban, amelyben a 15 éven aluli gyerekek száma három vagy annál több. A szerző állítása szerint a kutatásból kiderült, hogy a cigányok szaporasága több mint kétszer nagyobb a magyarokénál, és az ország lakosságán belül növekvőben van, de távol állunk attól, hogy elcigányosodjon az ország. Ennél a résznél Kemény István vizsgálta azt is, hogy 100 aktív keresőre hány eltartott jut. Minden településtípusban jelentkeztek különbségek, így például a falvakban a magyar családokban 100 keresőre 93 eltartott jutott, míg a cigány családokban 236, a vidéki városokban magyaroknál 84, a cigányoknál 220, Budapesten a magyaroknál 53, a cigányoknál 135.⁵⁰

A tanulmány adatai szerint a romáknál a szó szoros értelemben vett analfabéták aránya igen magas. A vizsgált évben a 14 éven felüli cigányok 39 százaléka volt analfabéta. Ezen a téren igen nagy különbség volt a magyar és a nem magyar anyanyelvű cigányok közt. A magyar anyanyelvűek 33 százaléka, a cigány anyanyelvűek 54 százaléka és a román anyanyelvűek 57 százaléka volt analfabéta.⁵¹

Azt is vizsgálom, hogyan alakult az iskolai végzettség az 1971-es évben a cigányoknál. Sajnos az adatok ezen a téren is megdöbbentőek. A legidősebb romáknak - az 59 éven felülieknek - 70 százaléka sohasem járt iskolába, illetve a 35-59 éves cigányok 50 százaléka sem. A 20-24 éves cigányok 54 százaléka, a 15-19 évesek 7 százaléka nem jutott tovább az

⁴⁸ U.o. 14. oldal

⁴⁹ U.o. 16. oldal

⁵⁰ U.o. 20-21. oldal

⁵¹ U.o. 38. oldal

általános iskola 5. osztályánál. A vizsgálat alapján azt a következtetést vonta le a szerző, hogy a hét osztálynál kevesebbet végzett cigány gyerekek gyakorlatilag majdnem teljesen analfabéták, nevük aláírásán kívül írni egyáltalán nem tudnak, olvasni csak nyomtatott betűket, azt is oly módon, hogy a szöveg megértésére többnyire képtelenek.⁵²

Most megvizsgálom a cigányok jövedelmi helyzetét, összehasonlítva a nem cigányokéval. Közismert tény, hogy jövedelmi szempontból a cigány népesség mélyen a nem cigány népesség színvonala alatt él. Ennek egyik okát abban lelhetjük fel, hogy a cigány keresők átlagos keresete jóval alacsonyabb, mint a nem cigányoké. A cigány keresők még ugyanazokban a foglalkozásokban is általában rosszabbul keresnek, mint a nem cigányok. Az átlagos cigány szakmunkás munkából származó összes jövedelme 1971-ben havi 2090 Ft volt, az átlagos magyar szakmunkásé 2700 Ft, azaz 29 százalékkal magasabb. A cigány betanított munkások munkából származó összes keresetének havi átlaga 1650 Ft volt, a nem cigányoké 2030 Ft, vagyis 23 százalékkal magasabb, a cigány segédmunkásoké 1600 Ft, a nem cigányoké 1827 Ft, tehát 44 százalékkal magasabb.

A terjedelmi korlátok csupán azt engedték meg, hogy kiemeljek és ismertessek néhány adatot, következtetést a tanulmány szövegéből. Ezen tények alapján is megállapíthatom azonban, hogy az 1971-es évben a cigányság általános helyzete több területen is nagyon rossz volt. Sajnos a bűnözési gyakoriságról adat nem szerepelt a tanulmányban, de azt a fontos következtetést levonhatom, hogy a cigányság nagy része ebben az időszakban a társadalom egyik legalsóbb rétegébe szorult és súlyos gazdasági és szociális hátrányban éltek. Természetesen nem minden cigány és nem kizárólag cigány alkotta ezt a legalsóbb társadalmi réteget.

Tovább közelítve időben napjainkig, Krémer Balázs tanulmányát vizsgálom meg és ismertetem a cigányság és a bűnözés kapcsolatáról. A tudományos cikk 1999-ben jelent meg. A szerző a tanulmány elején kijelenti, hogy viszolyog a cigányságról és a bűnről egymás összefüggéseiben írni, hogy valamilyen szinten ostobának, értelmetlennek és erkölcstelennek tartja e szövegösszefüggésben írni emberekről (akik lehetnek akár cigányok is) és emberi cselekedetéről (amely cselekedetek lehetnek bűnök is).

Az első részben a szerző a cigány és a bűnözés fogalmakkal kapcsolatosan töpreng el, hogy mit is jelentenek valójában ezek. A cigányokkal kapcsolatban megállapítja, hogy a kutatók és a cigányokkal bármilyen kapcsolatba kerülő más népek is nagy gondban vannak annak meghatározásakor, hogy kit is tekintsenek cigánynak.

⁵² U.o. 39-40. oldal

A megítélés és a kategorizáció aggályai két oldalról is megközelíthetőek a szerző szerint. Egyrészt viszonylag általánosan elvárható elvnek gondoljuk a szabad identitásválasztás jogát. Nem szoktuk - és főleg nem szeretjük - magunkra vállalni annak felelősségét, hogy valakit beazonosítsunk, közösséghez, csoporthoz tartozónak könyveljünk el szabad önmeghatározása ellenére. Ám a középosztálybeli figurák leginkább önmagukra gondolnak e norma megfogalmazásakor. A szerző szerint fenntartják maguknak azt a jogot, hogy szabad döntésük alapján határozzák meg azt, hogy az erény és a tisztesség követésében kinek, minek, milyen ősöknek és milyen közösségeknek való hűségüket, azonosságválasztásukat tartják kívánatosnak, szükségesnek vagy éppen minden racionális mérlegelés nélkül: evidensnek.

Más a helyzet azonban akkor, ha valaki kiszolgáltatott, ha külső körülmények és kényszerek akadályozzák szabad akaratának gyakorlását. Eretnek nézeteket kell, hogy képviseljen a szerző, szerinte „szégyentelien túl sokat tudunk ezen életkörülményekről, különösen ahhoz képest, amit e szégyen kivédéséért teszünk... gondolhatjuk-e, hogy a kiszolgáltatottság enyhítését célozva nem fűződhetnek a szabad akaraton, identitásválasztáson kívül is érdekek ahhoz, hogy valaki cigánynak vallja-e magát, avagy sem.”⁵³

Amikor a cigányság és a bűnözés kapcsolatáról gondolkodunk, akkor nem kérdezi senki a bűnözésben érintetté válót szabad identitásválasztásáról, hanem csak úgy ráaggatja cigányságát önkényesen és szubjektíven, igaztalanul, és erkölcstelenül. Ez a gyakorlat valamennyire legalább védhető lenne, ha hasznos lenne, és ha a bűn előfordulásának súlyosságát és gyakoriságát enyhítené.

A bűn fogalmát a következőképpen határozza meg Krémer Balázs. Napjainkban nem szokás a bűnről jogbölcseleti és morálfilozófiai töprengésekbe bonyolódni. Nem képezi már az élet részét a drámairodalom, amely minden lényegi elemében az erkölcsi konfliktusokról, az olykor erényes, máskor erénytelen bűnről, annak feloldozásáról szól. Haszonelvű megközelítésben gondolkodunk róla: mibenlétét a Btk. definiálja, és az ember legfeljebb mint megfontolásait korlátozó kockázati tényezőről gondolkodik róla. Abban a korszakban élünk, ahol ez a fogalom a társadalmi megítélés szempontjából valóban relatívvá vált: ugyanaz a tett olykor bűn, máskor, ha az elkövető mellényzsebében lapuló bukszájának vastagsága vagy az általa keresztnéven hivatkozott patrónusának rangja meghaladja a rendőr és más bűnüldöző rangját, nem az.

A fentiekből azt a konklúziót vonja le a szerző, hogy ma a bűn és a társadalom összefüggésében meglehetősen szemforgató nyelvi trükk „igazságszolgáltatásról” írni akkor,

⁵³ KRÉMER Balázs: A cigányok és a bűnözés. Belügyi Szemle, 47. évf. 7-8. sz./1999, 41. oldal

amikor az igazságról és igazságosságról senki nem akarja tudni, hogy mit is jelent az. Pontosabb lenne „jogszolgáltatásról”gondolkodni, beleértve mindazon korlátozó tartalmakat, amelyek a két fogalom különbségét adják.

Úgy teszünk, mintha a cigánykérdés nem mindenekelőtt maguknak a Magyarországon élőknek a problémája lenne - diszkriminációstul, rasszizmusostul. A szerző a maga részéről nem tartja sem lehetetlennek, sem reménytelennek, hogy kellő politikai akarat mellett volna mit megpróbálni a kérdés progresszív rendezése érdekében is. Társadalompolitikáról, oktatásról, egészségügyről, foglalkoztatás-és szociálpolitikáról lehetne és kellene beszélnünk, még inkább tennünk. Az, hogy mindezek helyett is inkább a bűnről és bűnözésről elmélkedünk, igen kártékony tehetetlenségi pályára sodor mindnyájunkat. Elvileg is lehetlenné teszi, hogy arról gondolkodjunk, miképpen élhetnénk békében e honban cigány polgártársainkkal együtt. Márpedig ez lenne az igazi kérdés. Az egyetlen igazi kérdés - amiről történetesen nem szokás sem beszélni, sem gondolkodni.

A szerző a legfontosabbnak azt tartja, hogy a kicsi és a nagy politikák szintjén is mellőzzük a többségi társadalom tehetetlenségére és a tehetetlenségből táplálkozó elutasításra, kirekesztésre, háritásra épülő megközelítéseket. Azon kellene inkább elmélkedni, hogyan található meg és építhető fel a cigány emberek és közösségek emancipált, a magyar társadalom egészének fejlődését szolgáló helyei, funkciói - ahelyett, hogy a cigánysággal kapcsolatos társadalmi problémák kapcsán a romák kiszorításán, lefokozásán, norma alattivá szorításán munkálkodnánk.⁵⁴

Miután röviden áttekintettem a cigányság történetét, néhány cigánysággal és a cigányság bűnözésével foglalkozó tanulmányt, a következő konkluziókat vonhatom le. A cigányok történetét tekintve, különös kultúrával és hagyományokkal, üldöztetésekkel teli múltjuk volt. Számos forrás elítéli e népcsoporttal kapcsolatos viselkedési mintákat, szokásokat, nagy részük integrációja többek között ezért nem jöhetett létre. A cigányság számtalan tagja az ország legrosszabb helyzetben lévő gazdasági, iskolázottsági, kulturális halmazában helyezkedik el. Ezek sajnos tények, de mégsem magyarázzák azokat a nagymértékben előítéllettel terhes megnyilvánulásokat, amelyek legtöbbször megalapozott vizsgálatokat mellőzve, tudományos tanulmányként a cigányságról egy általánosságban túlzó, negatív képet alkotó publikációt fogalmazznak meg.

Természetesen a fentiek alapján látható, hogy a cigányok bűnözését racionális, tudományos igényű, kutatásokon alapuló érvek alapján is cáfolják azok, akik látják a

⁵⁴ U.o. 50. oldal

népcsoport elnevezése mögött az egyes embereket. Vannak, akik levonták azt a következtetést, hogy a cigányság országunk szerves része, közös múltunk, közös jövőnk egybefűz minket, és el kell felejtünk azt a tézist, hogy emberek, akiket antropológiai tulajdonságaik alapján egy népcsoporthoz sorolunk, csak azért követnének el – előre determináltan – bűncselekményeket, mert ahhoz tartoznak.

Elfeledve az előítéleteket, azon kell közösen dolgoznunk, hogy minden embernek meglegyen a lehetősége arra, hogy mind gazdasági, mind kulturális szempontból megfelelő szintet érjen el. Tegyük magunkévá Konfuciusz gondolatát, amely célunkká is kell, hogy váljon: „Érjétek el, hogy a becsületesség jobban kifizetődjék, mint a lopás, és akkor nem lesz lopás.”

A „cigánybűnözés” mítosza és ami mögötte van

A következőkben azt kutatom, hogy milyen okok, összefüggések húzódnak meg a cigánysággal kapcsolatos feltevések mögött. Megvizsgálom, hogy a tudomány terepén használhatatlan fogalom, a „cigánybűnözés” miért alakulhatott ki, ugyanis határozottan tudománytalan álláspontnak tekintem azt, hogy egy népcsoportot faji alapon, genetikai kódolást feltételezve bűncselekmények elkövetésével megvádoljanak/megbélyegezzenek.

Kiindulásként részletes vizsgálat alá vetem a cigányságot. Fontos, hogy ha e népcsoporttal kapcsolatos téziseken elmélkedünk, ismernünk kell a cigányság pontos meghatározását, azt, hogy kik tartoznak ebbe a csoportba, szubjektív vagy objektív alapon történik-e annak megállapítása, hogy kik azok az emberek, akik ide tartoznak, és kik azok, akik nem.

Amikor a cigányság fogalmát vizsgáljuk, gyakran fogalomzavarba ütközünk. Nagyjából ez magyarázza az egymástól eltérő statisztikai adatokat is. A romákkal kapcsolatban három tény állapíthatunk meg. Egyrészt nem köthetőek egyetlen országhoz sem, ezért szokás őket transznacionálisnak, vagyis több nemzethez tartozónak nevezni. Másrészt a cigányság kifejezés nem egy egységes etnikumot jelöl, hanem több, egymástól eltérő csoportba tartozó embereket, tehát multipluri etnikus népről van szó, akik soha nem is használták magukra nézve egységesen a „cigány” kifejezést. Harmadrészt - nem utolsósorban - a cigányok „két világban” élnek: egyrészt a saját közösségükben, másrészt az őket körülvevő nem cigányokéban, erre használják a transzkulturális megjelölést, azaz a különböző kultúrák közöttiséget.

A cigányság etnikai besorolása, meghatározása a 19. században döntően két szempont szerint történt. Az első szerint cigány az, aki cigánynak született, vagyis beleszületett abba a közösségbe, abba a miliőbe, ami azzá teszi őt. Másrészt cigány az, aki azzá vált, illetve úgy néz ki. Ennek nem alapvető feltételei a fizikai, antropológiai jegyek (bőrszín, haj, stb.), sokkal inkább utal ez a kifejezés a társadalomban elfoglalt periférikus helyzetre.⁵⁵

Napjainkban is bizonytalan, hogy kit és milyen okok alapján soroljunk a cigányság körébe, és hogy a „cigánybűnözés” milyen kontextusban áll a cigánysággal. Ezt a kérdést dolgozza fel A „cigánybűnözés” vizsgálatának elméleti és módszertani kérdéseiről című tanulmányában Vavró István.

⁵⁵ VÁRADI János: A cigány fogalmának definiálása a 19. század második felében. E-tudomány, 8. évf., 2010/4. szám, interneten: http://www.e-tudomany.hu/etudomany/web/uploaded_files/20100408.pdf (letöltés ideje: 2013. május 5.)

A szerző a bevezetésben feltesz egy nagyon fontos kérdést, mégpedig azt, hogy van-e értelme egy olyan jelenség elemzésének, amely bizonytalan elkülönítési ismérveken alapszik, és eddig még önálló létezését sem tudták bizonyítani. A bűnüldözés, az igazságszolgáltatás és a büntetés-végrehajtás munkatársainak egyöntetű tapasztalata alapján a bűnelkövetők, az elítéltek között igen nagy és növekszik azoknak a száma, illetve aránya, akiket általánosan elfogadott kategorizálás szerint cigányoknak tekintenek. Elterjedt az a vélemény, amely szerint a magyarországi bűnözés alakulásában kiemelkedő - legalábbis a népességen belüli arányt tekintve a nem cigányokét meghaladó - szerepe van a cigányságba besorolt személyeknek.

Az elsőként felmerülő fontos kérdés az, hogy kit kell cigánynak tekintenünk. Az anyanyelv nyilvánvalóan nem lehet a besorolás alapja, mert a Magyarországon élő, cigánynak tekintett személyek jelentős többsége magyar, esetleg román anyanyelvű, és a cigány lakosság csak bizonyos pontosan nem ismert töredéke beszéli az egyébként sem egységes cigány nyelv valamelyik változatát. A besorolás alapjává lényegében az életmód, az életvitel formai és tartalmi jellemzői léptek elő. Ennek hátránya az, hogy - nem lévén meghatározva a besorolás etnikai alapja - ez a kívátnál nagyobb mértékben tartalmazhat mérlegeléstől függő elemeket, és ezzel a tévedés valószínűsége növekedhet. Másrészt probléma az is, hogy a besorolás etnikai jellemzőből életmód megjelöléssé válik.

További problémát vet fel, hogy az életmódra alapított és az el nem ismert etnikai hovatartozáson alapuló megjelölés szükségszerűen különbözik. Ha ugyanis egy cigányputriban, cigánytelepen élő, rendszeres munkát nem végző személy követ el törvénybe ütköző cselekményt, akkor az elkövető cigánynak számít, míg ha egy rendezett körülmények között lakó, hosszú évek óta folyamatos munkaviszonyban álló cigány származású ember követ el esetleg lényegesen súlyosabb bűncselekményt is, akkor az utóbbi a származás ellenére sem sorolható a cigány kategóriába. Ad absurdum, míg az alkalmi lopásokból élő, putriban lakó falusi tolvaj cigány, addig a magas jövedelmű, állandó munkaviszonnyal rendelkező és esetleg saját ingatlanában lakó, de emberölést elkövető személy már nem az. A szerző álláspontja az, hogy statisztikai szempontból nem tartja egzakt módon vizsgálhatónak a cigánybűnözés helyzetét.

Vavró István tanulmánya következő részében felteszi azt a kérdést, hogy a fentiek alapján van-e egyáltalán cigánybűnözés, és ha igen, mit kell annak tekinteni, milyen a mértéke, tendenciája és aránya az össz-bűnözésen belül. Először is, a szerző nyomatékosan hangsúlyozza azt az álláspontját, hogy fenntartásai vannak minden olyan nézettel szemben, amely bizonyos negatív társadalmi jelenségeket etnikai, faji vagy vallási alapon kíván

megközelíteni. Nem vitatható, hogy - mint minden szubkultúrának - a cigányokénak is sajátos értékrendje van, amelynek elemei nem mindenben vágnak egybe a társadalmi kultúra általánosan elfogadott értékrendjével. Ez azonban minden, a társadalmi kultúra részét képező értékrendről, így az egyes rétegekultúrákról is elmondható. A probléma lényegében akkor kezdődik, ha nem különbségről, hanem kifejezett szembenállásról van szó. A kétféle értékrend ütközéséből értelemszerűen az általános értékrend kerül ki győztesen, hiszen ez esik egybe a hatályos büntetőjogi normákkal.

Közismert tény, hogy az iskolai végzettség és a kriminalitási gyakoriság egymással fordítottan arányos. Ebből logikusan következik, hogy a kulturális hierarchia alsó szintjén állók bűnözési gyakorisága az átlagnál döntően nagyobb, és többszörösen felülmúlja a legmagasabb végzettségűekét. Az alacsonyabb végzettségűek körében a Magyarországon élő cigányok aránya az átlagot meghaladja. Emiatt arányuk a bűnelkövetők között nyilvánvalóan magasabb.

Statisztikai szempontból vizsgálendő még egy lényeges körülmény is. Bizonyos adatokból arra lehet következtetni, hogy a cigánynak tekintett lakosság természetes gyermekáldása lényegesen felülmúlja a nem cigány népességűekét. Ebből következik, hogy a cigány népesség korstruktúrája lényegesen különbözik a nem cigányokétól, és pedig abban, hogy a legmagasabb kriminalitású fiatal korcsoportok aránya magasabb. Egy korösszetételét tekintve fiatalabb átlagéletkorú népességcsoport tehát már csupán korstruktúrájánál fogva is értelemszerűen magasabb képviseleti arányhoz jut a bűnelkövetők - és így az elítéltek - között, mint más népességcsoportok.

Arra semmiféle bizonyíték nem áll rendelkezésünkre, hogy azonos kultúrszint esetén egyes népességcsoportok - így a cigányok - bűnözése magasabb az átlagosnál. A cigánybűnözésként megjelölt jelenséget vizsgálva tehát arra kell gondolni, hogy nem egy etnikai csoport, hanem a társadalom kulturális színvonalának legalacsonyabb fokán álló népességcsoportok bűnözését vizsgáljuk. Ebben az esetben pedig a „cigánybűnözés” kifejezés alkalmazása/használat nemcsak megtévesztő, hanem kifejezetten hibás is.⁵⁶

A fenti vizsgálatok alapján láthattuk, hogy a „cigánybűnözés” jelenség, kifejezés alkalmazása/használat több szempontból is téves, illetve nem meghatározható részekből áll. Mégis napjainkban számtalan fórumon találkozhatunk ezen kifejezés használatával. Arra a kérdésre, hogy miért alakulhatott ez ki, a választ a következő tanulmányokban kerestem. A

⁵⁶ VAVRÓ István: A „cigánybűnözés” vizsgálatának elméleti és módszertani kérdéseiről. Írások Tauber István emlékére, ELTE Állam-és Jogtudományi Kar, Magyar Kriminológiai Társaság, Rendőrtiszt Főiskola, Budapest, 2009, 32-35. oldal

továbbiakban elsősorban az előítéletes gondolkodás és a cigány népcsoport tagjainak összefüggését vizsgálom.

Napjainkban a társadalmi lélektan kevés területének van olyan nagy szakirodalma, mint az előítélet kérdéskörének. E téma társadalmi és politikai fontossága Európa történelmének egyik kulcsélményére, a faji gondolat kibontakozására vezethető vissza, amely nemzedékek szemléletét mérgezte meg, ezáltal embermilliók szervezett és államilag adminisztrált meggyilkolásához vezetett. Emberek egymás elleni uszításához, a diszkrimináció és egyéb büntettek látszólagos legitimálásához, a másokat üldöző személyek és társadalmak tiszta lelkiismeretének megteremtéséhez azóta is nélkülözhetetlen az előítélet léte. Ez egyaránt érvényes a dél-afrikai apartheidre, a bosnyákok és albánok elleni szerb hadviselésre, az idegen-ellenességre, a nemzeti előítéletre, és természetesen az Európa számos országában megtalálható cigányellenességre. Tomka Miklós kijelenti, hogy érdemes és kell is foglalkozni az előítéletes jelenséggel, mind az előítéletes személyek emberiségének, humanitásának megteremtése, mind az előítéletesen kezelt és ezzel hátrányos helyzetbe hozott személyek és csoportok érdekében.

Az első pillanatban nyilvánvalónak, érthetőnek s ennek megfelelően könnyen kezelhetőnek tűnik az előítélet fogalma, még talán annak hatásmechanizmusa is. Eredeti jelentése szerint „előzetesen rögzített ítélet”, amely egyaránt lehet pozitív és negatív is. Többnyire mégis egy csoporttal, vagy annak tagjaival szembeni negatív, előnytelen, elítélő véleményeket és beállítottságot szokás előítéletnek hívni. Előítélet alatt a társadalmilag közvetített, sematikus, sztereotip, rögzült hiedelmeket értjük, amelyeket képviselőik nem vizsgálják meg sem a logika, sem a tapasztalat kritikai oldaláról. Általában a valódi, konkrét tapasztalatok jogtalan túláltalánosításának eredménye. Ez a fajta gondolkodás nem veszi figyelembe a valóságban létező sokféleséget és különbözőségeket, és ezáltal súlyosan igazságtalan az egyes és egyedi emberrel szemben.

A cigány népcsoport tagjait születésük alapján s gyakran születésüktől fogva olyan negatív megítélésű kategóriába sorolják, ahonnan jóformán lehetetlen kitörni. Az előítéletes gondolkodás gyakran figyelmen kívül hagyja a csoport sajátos adottságait, és ezzel szinte előre programoz olyan konfliktusokat, amelyekből az érintettek számára ismét a társadalomtól való elkülönülés következik.⁵⁷

A fentiekben egy rövid áttekintést nyújtottam az előítéletes gondolkodás jellemzőiről, és világosan láthattuk, hogy az antropológiai tulajdonságok és az életmód alapján cigánynak

⁵⁷ TOMKA Miklós: Vélemények, (elő-)ítéletek, társadalom. Belügyi Szemle, 47. évf. 7-8. sz./1999, 3-14. oldal

kategorizált személyek - függetlenül egyéni viselkedésüktől - az előítéletesség negatív hatása alá eshetnek. Természetesen gondolhatnánk azt is, hogy ez a jogrendszerünket nem befolyásolja, mégis megvizsgálom, hogy a rendőrök milyen véleménnyel vannak a cigányságról, vajon van-e előítéletesség állításaikban.

Tarján G. Gábor A rendőr-roma viszony rendőri nézőpontból című tanulmányának bevezető gondolataiban kiemeli, hogy olyan rendőri véleményeket idéz, amelyek rámutatnak a két csoport viszonyát befolyásoló, mérgező neuralgikus pontokra - a rendőrök szemszögéből. Az ország különböző részein, különböző beosztásokban szolgálatot teljesítő rendőrök álláspontját foglalta össze a szerző egy tanulmányban. Célja a megjelenő helyes és helytelen nézetek, az előítéletek, megalapozatlan általánosítások megismertetése volt, annak érdekében, hogy ezeket figyelembe lehessen venni és megfelelő kritikai elemzés alá lehessen vetni a rendőrök képzésében.

A rendőri előítéletek kialakulásában két tényező kaphat fontos szerepet. Egyrészt a roma lakosság körében nagyarányú a hátrányos helyzetbe tartozók száma, másrészt az intézkedő rendőrök rendszeresen éppen azokkal kerülnek kapcsolatba, akiknek nem egészen sikerült a társadalmi beilleszkedés. A szerző megjegyzi, hogy sajnos akad olyan rendőr is, akinek a gondolkodásában előítéletes, munkájában pedig az előítélet vezérelte jogszerűtlen cselekedetek érhetők utol.

A rendőrök általában egyetértenek azzal, hogy elengedhetetlen lenne a cigánysággal megfelelő párbeszéd kialakítása. A cigányok nemegyszer vetik a rendőrök szemére, hogy ők csak látják, de nem ismerik őket. A nem ismerés vagy ami ennél rosszabb, a félreismerés ténye valóban fennáll, azonban ebben maguk a romák is hibásak. Ahhoz ugyanis, hogy közelebb kerülhessünk sajátos világuk megismeréséhez, a láttatás engedélye, sorsuk megváltoztatásához pedig a felemelkedni vágyás/akarás hajlandósága is szükséges.

A szerző ismerteti egy rendőr véleményét is a szociálpolitikával kapcsolatban. Ő úgy látja, hogy a változó juttatásokra, segélyekre alapozott életvitel a romák jelentős részénél kényszermegoldás. A szociális juttatások, a gyermekszületési kedvezmények mind hozzájárulnak ahhoz, hogy egyes szülőknek az alkoholra több jut, és a segélyezési napokon szinte kizárólag a cigányok töltik meg a kocsmákat.

A megkérdezett rendőrök nagy része a cigányság alacsony iskolázottságát és hiányos neveltetését a problémák neuralgikus pontjának tekinti, hiszen jelentős részüknél a tudásnak, a hétköznapi értelemben vett műveltségnek nincs értéke. A roma gyerekek jelentős hányada nyolc hónapos, azaz egy tanévnyi hátránnyal kerül iskolába, és ez a hátrány az idő múlásával tovább nő. A szülők többsége ha akarna se tudna segíteni gyermekének a felzárkózásban.

A rendőrök romákról alkotott képét befolyásolják a szakmai érintkezéstől független tapasztalatok is. A szerző erre is hoz egy példát. Egy városban új lakásokat épített az önkormányzat és a megszüntetés alatt álló cigánytelepről költöztetett be több családot. Így került szomszédságba egy rendőr házaspár roma családokkal, és a következőket tapasztalta. A lépcsőház rövid idő elteltével hasonlított egy tanyasi istállóra, már csak egy ló hiányzott belőle. A fal kéznyomokkal, lábnyomokkal, ráköpködött napraforgómag maradványokkal, a talaj állati ürülékkel, csontokkal, használt papír zsebkendővel, cigarettacsikkal volt tele. Ezek után az ott lakó nem romák kampányba kezdtek és azt hirdették, hogy milyen jó lenne tiszta lépcsőházba hazaérkezni. Mindennek lett is fogadata a rendőr nyilatkozata szerint, mert a lépcsőházat már csak kéthetente kell újramázolni. A szerző kiemeli, hogy az ilyen vagy ehhez hasonló esetekből levont általánosítás az egész cigányságra rossz fényt vet.

A tanulmány szerint a rendőrök nem állítják - soha nem is állították -, hogy minden cigány bűnöző. Nem beszélhetünk cigánybűnözésről, viszont élő probléma a cigány kisebbséghez tartozó elkövetők kérdése. Attól, hogy törvény tiltja kisebbséghez tartozás szerinti nyilvántartásukat, a jelenség igenis létezik. Mondhatjuk bármire, hogy az a törvény erejénél fogva nem létezik, attól az még nem szűnik meg. A roma emberek által elkövetett bűncselekmények igenis problémát jelentenek, éppen azért, mert kisebb létszámuk ellenére - legalábbis a vizsgált területen - annyi bűnelkövető kerül ki közülük, mint a lakosság többségét kitevő nem cigány lakosság köréből.⁵⁸

Két észrevételem van a fenti tanulmánnyal kapcsolatban. Először is, egyáltalán nem lehet mindezek alapján azt a következtetést levonni, hogy minden rendőr előítéllettel viseltetne a cigányság tagjaival szemben, de természetesen ők is emberek, és ezért közöttük is lehetnek olyanok, akikben - szakmai vagy személyes tapasztalatok alapján - a teljes cigánysággal szemben előítélet alakult ki. A tanulmány utolsó részében egy rendőr úgy nyilatkozik, hogy törvény tiltja a kisebbséghez tartozás szerinti nyilvántartást. Kérdés, hogy akkor honnan következtetett mégis arra, hogy a cigányság kisebb létszámától függetlenül annyi bűnelkövető kerül ki közülük, mint a nem cigány lakosság köréből?

Tovább vizsgálva az összefüggéseket, azt, hogy milyen okok vezethettek oda, hogy napjainkban egy általános cigánybűnözés kifejezés él a társadalomban, most azt kutatom, hogy az előítéletességnek lehet-e az a következménye, hogy a bűnüldözők többsége antropológiai tulajdonságok alapján választja ki az igazoltatás/eljárás alanyát. Mit jelent az etnikai profilalkotás és mik a következményei?

⁵⁸ TARJÁN G. Gábor: A rendőr - roma viszony rendőri nézőpontból. Belügyi Szemle 2004, 52. évfolyam. 2-3. szám, 214-227. oldal

Vizsgálódásomat a profilalkotás fogalmának meghatározásával kezdem. A profilalkotás a bűnüldözés területén elfogadott és legitim eszköz a lehetséges elkövető személyiségtípusának/személyiségképének megalkotására, amelynek révén a nyomozóhatóság a rendelkezésre álló hiányos információk segítségével - a hatékonyabb bűnüldözés érdekében - a potenciális bűnelkövetők körét le tudja szűkíteni. Ennek egyik példája az 1940-50-es években New Yorkban végrehajtott robbantás sorozat volt. Az ismeretlen elkövető több tucat bombát helyezett el színházakban és vasútállomásokon. Dr. James A. Brussel, New York-i pszichiáter klinikai tapasztalatai alapján elkészítette az ismeretlen elkövető személyiségrajzát: paranoiás, gyűlölte az apját, az anyja gyötrően szerette őt, Connecticut államban él, testalkata átlagos, középkorú, külföldön született, római katolikus, egyedülálló, anyjával vagy leánytestvérével él, kétsoros öltönyt visel. Később a rendőrség elfogta George Metesky elkövetőt, akire a leírás pontosan ráillett, még a kétsoros öltöny is stimmel.

Napjainkban a profilalkotás módszere deduktív vagy induktív. Az induktív módszer a hasonló bűncselekmények elkövetőiről rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján alkotja meg az átlagos elkövető személyiségprofilját. A deduktív profilalkotás a - főként a helyszínen talált - bizonyítékok alapján következtet az elkövető tulajdonságaira. A profilalkotás a bűnüldözés egyik bevált eszköze.

Az etnikai profilalkotás az etnikai vagy faji hovatartozás ismervein alapuló kiválasztással jár, ami a gyakorlatban úgy jelentkezik, hogy az intézkedő rendőrök külső jegyek alapján választják ki, kit igazoltatnak, kit vesznek őrizetbe, vagy kivel szemben alkalmaznak valamilyen egyéb intézkedést. E módszer összefüggést feltételez egyes tulajdonságok és bizonyos bűncselekmények elkövetése között, tehát azt vélelmezi, hogy meghatározott külső jegyekkel rendelkező emberek nagyobb valószínűséggel követnek el bizonyos fajta bűncselekményeket.⁵⁹

A következőkben egy, a gyakorlatból kölcsönzött példát vizsgálok meg a rendőri etnikai profilalkotással kapcsolatban. A közelmúlt perei közül kiemelkedik az Egyenlő Bánásmód Hatóság által egy jegyző jelzése alapján hivatalból kezdeményezett, a Magyar Helsinki Bizottság, mint közérdekű igényérvényesítő részvételével a Nógrád Megyei Rendőr-főkapitányság ellen lefolytatott eljárás, amely a rimóci roma lakossággal szemben alkalmazott aránytalan rendőrségi intézkedési gyakorlat miatt folyt 2012-ben, amelynek során az etnikai profilalkotás néven ismert rendőrségi gyakorlat értékelése egy kvázi bírói hatóság elé került.

⁵⁹ M. TÓTH Balázs: Az etnikai profilalkotás a bűnüldözésben, BUKSZ, 2010, 353-361. oldal, interneten: <http://epa.oszk.hu/00000/00015/00060/pdf/08prob.toth.pdf> (letöltés ideje: 2013. április 28.)

A szerzők álláspontja szerint a kisebbségeket érintő hátrányos megkülönböztetés lehet nyilvánvalóan törvénysértő, szándékos magatartás, de látszólag jogszerű eljárás következménye is. Ez utóbbi kategóriába tartozik az etnikai profilalkotás vagy etnikai ismérveken alapuló kiválasztás, azaz az etnikai hovatartozás és a kriminalitás feltételezett összefüggéseire épülő, az egyes nemzeti, etnikai, vallási csoportok fokozott ellenőrzését eredményező rendőrségi eljárás, amely nem igényel ugyan egyéni rasszista vagy xenofób szándékot, mégis hátrányos megkülönböztetést eredményez. Tehát az intézkedés a célszemély - esetleg vélt - nemzeti-etnikai-faji hovatartozásán alapul, nem pedig a hagyományos gyanúokok egyikén. „A Magyar Helsinki Bizottság (MHB) az Egyenlő Bánásmód Hatóság (EBH) előtti, a Nógrád Megyei Rendőr-főkapitánysággal szembeni ügyében megfogalmazott álláspontja szerint Rimócon a kerékpárok felszerelési hiányosságai miatt kiszabott helyszíni bírságok nyolc hónapra kiterjedő vizsgálata és a megbírságolt személyek feltételezett etnikai hovatartozásával történő összevetése alapján megállapítható, hogy a rendőrség közvetlen hátrányos megkülönböztetést alkalmazott a kerékpárral közlekedő helyi illetőségű romákkal szemben.”⁶⁰

Az eljárás során alkalmazott stratégiát és az érvelés alapjául szolgáló vizsgálat unikus módszertanát a terjedelmi korlátokra tekintettel nem ismertetem. A vizsgálat alapján a következő eredmények születtek. Az eljárások etnikai aránytalanságát mutatja, hogy a kerékpár felszerelésének hiányosságai miatt kiszabott helyszíni bírságok tekintetében a 36 rimóci lakosból 35 feltételezhetően roma volt. A fentiekből következően tehát egyértelműen valószínűsíthető, hogy a rendőrség a vizsgált időszakban – egy személy kivételével – kizárólag romákra szabott ki helyszíni bírságot a „kerékpár felszerelésének hiánya” szabálysértés miatt, ami 97,2%-os arányt jelent.

Az ügy végül egyezséggel zárult. Az Egyenlő Bánásmód Hatóság által jóváhagyott egyezés szerint a lefolytatott bizonyítási eljárásban megállapítást nyert, hogy az önmagukban jogszerű és szakszerű egyedi rendőri intézkedések összeadó hatása etnikai aránytalanságokat eredményezhetett, ami ugyanakkor az egyedi rendőri intézkedések vizsgálata alapján a főkapitányság részéről a helyszíni bírsággal sújtott személyek nemzetiségi besorolására vonatkozó adatok kezeléséhez elengedhetetlen törvényi felhatalmazás hiányában az erre vonatkozó adatok ismerete nélkül nem volt feltárható és ezáltal észlelhető. A fentiek jövőbeli elkerülése érdekében a főkapitányság a Szécsényi kistérségben közterületi szolgálatot teljesítő állományából legalább 5 rendőrt, továbbá a

⁶⁰ IVÁNY Borbála – PAP András László: Rendőri etnikai profilalkotás az Egyenlő Bánásmód Hatóság előtt. Interneten: <http://www.fundamentum.hu/sites/default/files/12-3-11.pdf> (letöltés ideje: 2013. május 3.)

főkapitányság teljes területéről további legalább 15 rendőrt delegál az Egyenlő Bánásmód Hatóság által tartott háromnapos antidiszkriminációs tréningre. A megyei baleset-megelőzési bizottság pedig az egyezség alapján vállalja, hogy a kerékpárokhoz az előírt és szükséges eszközöket (csengő, első és hátsó világítás, láthatósági mellény) biztosítja a nemzetiségi önkormányzat számára.⁶¹

Ahogy olvashattuk, van tehát példa arra, hogy a bűnüldöző személyek olyan külső tulajdonságok alapján választják ki az igazoltatás alanyait, mint például a barna bőr, a fekete haj, a színes ruházat, amelyek alapján megkülönböztethetőek a cigányok a nem cigányoktól.

A következőkben Barbara Wilska-Duszynska Gondolatok az etnikai sztereotípiák természetéről című tanulmányának segítségével megvizsgálom egy olyan jelenséget a cigánysággal kapcsolatosan, amely az előítéletességgel szoros kapcsolatban állhat - ez pedig az általánosítás, azaz a sztereotípiá.

A sztereotípiá fogalmát Walter Lippmann vezette be, miszerint a sztereotípiá nem más, mint egy olyan kép valamilyen jelenségről a fejünkben, ami egyoldalú, egyúttal azonban leegyszerűsített és sematikus vélemény is. Saját kultúránk hozza létre és fogadtatja el kényszerítő erővel velünk, ezáltal eleve megszabja azt, hogyan tekintünk a jelenségekre. Tengernyi feladatunk között sem időnk, sem alkalmunk nincs a legkülönbözőbb jelenségek részletes megismerésére. A jelenség adott típusának csak valamilyen jellemző vonását ragadjuk ki, a kép többi részét a fejünkben hordott sztereotípiák segítségével töltjük ki. Tehát azt mondjuk, hogy ez és ez az ember értelmiségi, agitátor, külföldi, ilyen és ilyen embernek kell lennie, és bizonyos tulajdonságokkal rendelkezik, vagy legalábbis kellene rendelkeznie. A világ észlelésének ez a módja a megismerési erőfeszítéssel való takarékoskodás kényszerűségéből ered. Így fordulhat elő az, hogy ha a sztereotípiá azt súgja nekünk, hogy egy bizonyos ember rossz, akkor nem gondolkodunk el azon, milyen is valójában - egyszerűen rossz embernek látjuk.⁶²

A tanulmányt tovább vizsgálva, az alábbi érdekes összefüggést fedezhetjük fel. Amennyiben elfogadjuk azt, hogy a sztereotípiá lényegében a tárgyról a személyes tapasztalatoktól függetlenül alkotott kép, amelyet a környezettől vesz át az ember, akkor a kultúra és a hagyomány közvetítő szerepe felértékelődik. A hagyomány nem más, mint a nemzedékről nemzedékre áthagyományozott képek vagy minták, azaz sztereotípiák halmaza. A szülők itt különösen fontos szerepet játszanak, mint a kulturális minták átadásának

⁶¹ U.o.

⁶² WILSKA-DUSZYNSKA, Barbara: Gondolatok az etnikai sztereotípiák természetéről. Előítéletek és csoportközi viszonyok. Válogatott tanulmányok, Közgazdasági és Jogi Kiadó, Budapest, 1980, 70-71. oldal

elsődleges forrásai. Kiemelendő továbbá az olvasmányok, a rádió, a televízió és a film hatása is.⁶³

Amennyiben a fentiekben írtak igazságát elfogadom, mind a sztereotípiáról írtakban, mind a kultúra áthagyományozásában, akkor meg kell vizsgálnom, hogy a cigánysággal kapcsolatosan milyen sztereotípiák öröklődnek generációról generációra, mind Európában, mind Magyarországon.

Úgy gondolom, hogy a rádió és a televízió külső társadalmi tényezők hatására rövid időn belül ugyanarról az eseményről akár ellenkező tartalmú információkat is közölhet, ezáltal kevésbé csatornája a hagyományok átadásának. Ezért ha a sztereotípiák tartalmát akarom megvizsgálni - amely nemzedékről nemzedékre öröklődik - akkor az irodalom területét kell segítségül hívnom. A könyvek egyrészt gyermekkorban, másrészt felnőttkorban is nagy hatással lehetnek gondolkodásunkra. Évszázadok óta megőrizték kultúránkat, tudásunkat és a sztereotípiákat egyaránt. Veres András Cigányok az irodalomban című tanulmányában arra vállalkozik, hogy ismert művek példáján keresztül felvázolja a cigánykép alakulását mintegy másfél-kétszáz év európai irodalmában. A szerző kijelenti, hogy a címben csak kényszerűségből írta a „cigányok” formulát, mert a magyarul ijesztően hangzó „cigányság” címet tartja pontosabbnak. A cigány szereplők esetében ugyanis származásuk csaknem mindig perdöntőnek számít; ha egyediesítik is őket, ezt kizárólag a feltételezett, többnyire negatív csoporttulajdonságok keretei között teszik meg.

A cigányok igazi karrierje az irodalomban csak a romantika korszakában kezdődött, ekkor jószívű, de ügyes tolvajokként jellemezték őket. A pikareszk világában nem számítottak rendkívülinek, mert ott a bűnözés a leghétköznapibb, mondhatni, legjellemzőbb foglalatosság volt. Ehhez képest negatív irányban változott megítélésük az abszolút monarchia etatista nézőpontjából. Az állampolgárok kötelességei fölött örökös bürokrácia szemében az örökösen vándorló cigányság szabályozhatatlan, tehát deviáns népség. A polgárosodó világban az életmódjához ragaszkodó cigányság képe jelenik meg, ezáltal egyre lejjebb kerül a társadalmi hierarchiában. Míg a neoklasszicizmusban a cigányság a primitív demokráciát jelképezi, a késői felvilágosodásban már a civilizációs fejlődés akadályát szimbolizálja.

A szerző egy konkrét regényen keresztül is érzékelteti a cigányok szerepét az irodalomban. Ez a mű nem más, Victor Hugo regénye, A párizsi Notre-Dame 1831-ből. Esmeralda, a szép cigánylány képtelen megértetni magát előítéleteitől vak környezetével, igaz, csaknem mindenkit megbabonáz, aki kapcsolatba kerül vele. Megtévesztő látszatok

⁶³ U.o. 79-80. oldal

sorozataként bontakozik ki a cselekmény szála. Valamennyi főszereplőt a maga rögeszmés hite hajtja feltartóztathatatlan végzete felé. A középkori Párizs fölött csak névleg uralkodik XI. Lajos király, az igazi úr a zabolátlan szenvedély és a vakbuzgóság. Azzal, hogy valaki cigánylány, már félig-meddig meg is váltotta belépőjegyét ahhoz, hogy boszorkányként ítéljék el. A regény kifejezetten ironikus célzatú leleplezése az, hogy Esmeralda valójában nem is cigány, hanem csupán cigányok nevelték fel, miután kisgyermekként elrabolták szüleitől.

A magyar irodalomban – hasonlóan a külföldihez - a cigány karakterek megjelenítése hangsúlyozottan a cigánysághoz, mint kollektívumhoz rendelt közös tulajdonságok alapján történik. A következőkben néhány példát hozok arra nézve, hogy a magyar irodalomban hol és milyenek ábrázolták a cigányokat.

Petőfi Sándor *A helység kalapácsa* (1844) művében a gyávaság sztereotípiája nyilvánvalóan érvényesül a kocsmai cigánybandának bemutatásakor, akik ivadékai a Nagyidát bohózatba illő módon feladó cigányhad hajdani hősi seregének. Petőfi szövegeiből azonban még hiányzik, illetve súlytalan a bűnügyi vonatkozás, szemben a XIX. század cigány témájú írásainak többségével. Arany János *Bolond Istókja* első énekében (1850) a cigányságot „gaz népként” jellemzi. A *Bajusz* című anekdotikus életképben (1854) pedig az oláh cigányok „tudvalevő nagy zsványok”. Mindkét szöveg a cigányok lételemként mutatja be a tolvajlást, a csalást és a szélhámosságot.

Irodalmunk a cigányok esetében elmaradhatatlannak tartott kriminalitást általában elnézően kezeli, mindenekelőtt azért, mert a társadalom perifériáján való létezés természetes velejárójaként fogja fel, ami mögött nem húzódik meg rosszakarát és nem jelent számottevő veszedelmet sem. Ezen kívül a patriarchális magyar társadalom rendjébe a cigányság belesimult - ha másként nem, mint mulatság tárgya vagy eszköze. Úgy látszik, a cigány csupán csapatostul számít kártékónak, egyedül akár hasznos segítőtárs is lehet. A falu jegyzőjétől (1845) az *Egri csillagokig* (1901) számos regény akad, amely kifejezetten pozitív cigány hőst szerepeltet, aki teljes lélekkel szegődik valamely jó ügy szolgálatába. (Gondoljunk csak *Az Egri csillagok Sárközijére!*)

A cigánysággal kapcsolatos konfliktushelyzetek is megjelennek azonban az irodalomban. Erre példa Ady Endre *Répakapálás* című elbeszélése 1906-ból, amelyben a közös

nyomorúságban is virulens diszkriminációt tapasztalhatjuk, hiszen a parasztlányok nem engedik a velük együtt dolgozó két cigánylányt az ő korsójukból inni.⁶⁴

A tudományos kutatásról a kultúra, pontosabban az irodalom területére tekintetem ki a fenti tanulmány segítségével. Fontosnak tartottam megvizsgálni, hogy a cigányokkal kapcsolatosan milyen sztereotípiák és hogyan jelennek meg, illetve öröklődnek át generációról generációra az irodalom által. Megfigyelésem az, hogy sajnos a cigányokról - mint népcsoportról - mind az európai, mind a magyar irodalom elítélően vélekedik. A gyávaság, a lopás, a csalás sztereotípiájával ruházzák fel a cigányságot. Szerencsére akadnak olyan egyéni szereplők, akik pozitív karakterként tűnnek fel, de sajnos az előítélet, a sztereotípiák gyakran megakadályozza, hogy az embert mások egyedileg akarják megismerni és megítélni.

Dolgozatom ezen részében arra a kérdésre kerestem a választ, hogy milyen hatások vezethettek oda, hogy a cigányság egészét bűncselekmények elkövetésével vádolják azok, akik a „cigánybűnözés” kifejezést használják. Vizsgáltam egy olyan tanulmányt, amely statisztikai módszer segítségével cáfolta a cigánybűnözés létét, elemeztem az előítéletet, az etnikai profilalkotás, és a sztereotípiák összefüggéseit a szegregáció és a bűncselekmények elkövetésének vonatkozásában.

A terjedelmi korlátokra tekintettel csupán néhány olyan érvet ismertettem, amelyek jól tükrözik, hogy „cigánybűnözés” nem létezik. Azt nem vonom kétségbe, hogy hazánkban a kriminalitás egyes embereknél fokozottabb mértékben fordulhat elő, vagy akiknél legalábbis magasabb a bűnözés kockázata. Mégis világosan kell látnunk a probléma gyökerét, nem szabad genetikailag kódolt faji kérdésre terelni a problémát és ezáltal a szőnyeg alá söpörni, mondván - nincs rá megoldás. Be kell látnunk, hogy azok, akik bűncselekményeket követnek el, csupán egyes emberek, akik az alacsony iskolázottság, az alkoholizmus, a kábítószer, valamely deviáns függőség, vagy éppen a gazdasági ellehetetlenülés csapdájába kerültek. Magas számban vannak közöttük cigány vagy cigánynak vélt emberek is, de előítéletes, sztereotip gondolkodással és a tudományos tények figyelmen kívül hagyásával két hatalmas hibát is elkövetünk.

Egyrészt a cigányság egészét még inkább szegregáljuk, másrészt azok, akik már ki vannak zárva a társadalomból, jóval kevesebb eséllyel tudnak környezetükből kitörni, integrálódni, mert a többségi társadalom előítélete, sztereotípiája megakadályozza ezt. Gondolkodásunkat

⁶⁴ VERES András: Cigányok az irodalomban. Tanulmányok a cigányság társadalmi helyzete és kultúrája köréből. IFA-OM-ELTE, 2001, 277-291. oldal

le kell csupasztítani minden olyan negatív ismerettől, amit a környezetünkől, a társadalomtól kaptunk a cigánysággal kapcsolatosan és figyelembe kell vennünk a tudományos tényeket is. Ne csak a bórszint, az antropológiai jegyeket nézzük, hanem fedezzük fel az egyéni embereket is egy népcsoportban!

Végezetül következzen Tauber István Cigányság és bűnözés című tanulmányának ismertetése. A szerző, amikor a 70-es évek közepén elkezdte a cigányság bűnözésének problémáival kapcsolatos kutatását, meglepődött, hogy időnként milyen indulatokba, szélsőséges véleményekbe, „falakba” ütközött.⁶⁵

A 70-es évek közepén az MTA és több minisztérium támogatásával lehetőség nyílt arra, hogy egy kutatás keretében a szerző választ keressen a cigányság bűnözésével kapcsolatosan arra a kérdésre, hogy valóban magasabb arányú és szerkezetileg eltérő-e a cigányság bűnözése a nem cigányokéhoz képest. Ha pedig ez igaz, akkor milyen történelmi, szociológiai, pszichológiai tényezők magyarázzák az eltéréseket?

Mind a hivatalos statisztikai adatok, mind az empirikus vizsgálati eredmények alapján azt a következtetést vonta le a szerző, hogy a cigányság bűnözési gyakorisága kb. háromszor, a fiataloké kb. négyszer magasabb, mint az átlagpopulációé. Bűnözésük szerkezete is más, mivel az általuk elkövetett bűncselekmények kb. 50%-a erőszakos bűncselekmény. (Ennek aránya akkor - az össz-bűnözésben vizsgálva az elkövetői oldalt - 11-13% volt.) Az átlagnál magasabb a fiataloké és a női elkövetők aránya. Az ilyen összehasonlítás azonban tudományos szempontból semmitmondó, mert az átlagpopuláció és a cigányság rétegösszetétele eltérő, azaz szociológiai értelemben nem egynemű sokaságokról van szó. Az összehasonlításnak akkor van értelme, ha a cigányság bűnözését egy olyan nem cigány populáció bűnözésével hasonlítjuk össze, amelynek rétegösszetétele ugyanolyan vagy hasonló, mint a cigányságé. A szerző ezt statisztikai eszközökkel el is végezte kutatótársaival együtt és az eredmény végül az lett, hogy nem kaptak lényeges eltéréseket. Tehát a cigányság hátrányos helyzetének arányában vesz részt a bűnözésben. Ezt az összefüggést a szerző empirikus módszerekkel is bizonyította.⁶⁶

⁶⁵ TAUBER István: Cigányság és bűnözés. Börtönügyi Szemle, 14. évfolyam 4. szám, 1995. december, 52. oldal

⁶⁶ U.o. 52-58. oldal